

ವಿಷಯಸೂಚಿ

ಶಕ್ತೇ ನ ನಿಷೇದ್ಧಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಾಶ್ರಿತತ್ವತಃ ||
ನಿಷೇಧಾನ್ ಪುಮರ್ಥೋಪಿ ಕಶ್ಚಿದ್ವ್ಯೇತನಮೀಹಿತಃ

|| ೨೧೭ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಮೂರ್ತದಿವಸ್ತುಗಳನ್ನು
ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಕೇವಲ ದ್ವೈತ ನಿಷೇಧದಿಂದ ಇಷ್ಟವಾದ ಯಾ
ಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ನಿಷೇಧಮಾತ್ರನಿಷ್ಕರ್ತೇ ನ ಚಾಸ್ತದೇಶೋ ಭವೇತ್ಪ್ರಭೋಃ ||
ಬ್ರಹ್ಮ ಮೂರ್ತಾದಿ ನೇತ್ಯುಕ್ತೌ ಮೂರ್ತಾದೇರ್ನ ನಿಷೇಧಗೀಃ

|| ೨೧೮ ||

ನಿಷೇಧವೊಂದರಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದಿದ್ದರೆ (ಅಜಾತ ಶತುತ್ರ) ರಾಜನ ಆದೇಶವೇ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.
ಇದರ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳದ್ದೂ ಅಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೂರ್ತಾದಿ
ರೂಪವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ ಮೂರ್ತಾದಿವಸ್ತುಗಳ ನಿಷೇಧ ವಾಕ್ಯವೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ||

ಮೂರ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸದಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೂರ್ತಾದಿ ರೂಪವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಲ್ಲಿ
ಏನು ? ಹಾನಿ ? ಎಂದರೆ -

ತತಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮತಾಸಿದ್ಧಿರ್ದ್ವಿತೀಯೇ ಸತಿ ವಸ್ತುನಿಃ ||
ವೈವ ತ್ವೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥೋ ನಾಪಿ ಚಾಸ್ತವಿಷ್ಣುತೋ ಭವೇತ್

|| ೨೧೯ ||

ಪಾರಿಶೇಷ್ಯಾದತೋಽಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾದ್ವಿವಕ್ಷಿತವಸ್ತುನಃ ||
ಯಥಾ ಸಿದ್ಧಿಸ್ತಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಕಾರ್ಯೇಹೋಕ್ತೇರತೋಽಜ್ಞಾಸಾ

|| ೨೨೦ ||

ಎರಡು ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ದೋಷಗಳಿವು ಬರುತ್ತವೆ -

ಎರಡನೇ ವಸ್ತುವಿರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, “ವೈವತ್ವಾ” ಎಂದು ಹಿಂದೆ
ಅಜಾತ ಶತುವು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೊರಪಟ್ಟಂತೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ,
ಪರಿಶೇಷದಿಂದ (ಉಳಿದ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೂ) ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷಯವಾದ ವಸ್ತುವು
ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅದು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಬಹುದೋ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಬಗೆಯಂತೇ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು ||

ಸಿದ್ಧೋ ನಿಷೇಧಃ ಪ್ರಾಗೇವ ಸರ್ವಸ್ಯಾನಾತ್ಮವಸ್ತುನಃ ||
ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾದನ್ಯೋನ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರತಃ

|| ೨೨೧ ||

ಎಲ್ಲಾ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ವರೂಪವೂ ಿಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಆದೇಶ
ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವಾಗುವ ಮೊದಲೇ ನಿಸೇಧವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ||
ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಭಿಚರಿತವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ! ಎಂದರೆ -

ಿಅನ್ಯೋನ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರೋಽಸ್ಯ ವೀಕ್ಷ್ಯತೇಽನಾತ್ಮವಸ್ತುನಃ ||
ಸ್ವರೂಪವ್ಯಭಿಚಾರೋಽಪಿ ಸುಷುಪ್ತಾದೌ ಸ್ವಸಾಕ್ಷಿಗಃ || ೨೨೨ ||

ಈ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುವಿನ (ಒಂದಕ್ಕೊಂದು (ಸೇರದೆ) ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿರು ಸ್ಥಿತಿಯು) ಅಥವಾ
ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಭಿಚಾರವು ಸುಷುಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ದಶೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಮಾ ಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ,
ಹಾಗೂ ಸ್ವರೂಪ ವ್ಯಭಿಚಾರವು (ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಸಹ) ಸ್ವಾತ್ಮ
ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಆದರೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ ||

ಯಥಾ ಮಾತ್ರಾದಿಸಚೇಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂವಿತ್ತಿಸಿದ್ಧಿಕಾ ||
ಪ್ರಮಾತ್ರಾದೇರಭಾವೋಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಗ್ನೋಧಾತ್ರಯಾತ್ಮಥಾ || ೨೨೩ ||

ಈ ಪ್ರಮಾತ್ರ ಮುಂತಾದ (ತ್ರಿಪುಟಿಯ) ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅನುಭವದಿಂದ
ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದರೆ ಪ್ರಮಾತ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಭಾವವೂ ಅಂದರೆ ಅವುಗಳು
ಇಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಸಹ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅನುಭವದ ಬೆಂಬಲದಿಂದಲೇ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು ||

ಹೀಗೆ ಭಾವ, ಮತ್ತು ಅಭಾವ ರೂಪವಾದ ಅನಾತ್ಮವು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಏಕೆ ?
ಸತ್ಯವಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ -

ಅವಿಚಾರಿತಸಂಸಿದ್ಧಿರಾತ್ಮಾವಿದ್ಯೈಕರೂಪತಃ ||
ಸಿದ್ಧಾಯತೇಽಖಿಲೋಽನಾತ್ಮಾ ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧಾತ್ಮಸಂಶ್ರಯಾತ್ || ೨೨೪ ||

ಿಅನಾತ್ಮ ಜಡವಸ್ತುಗಳು ಪುತ್ರಮಿತ್ರ ಕಳತ್ರ, ಗೃಹ, ಜಣಿತುರಾದಿ ವಸ್ತುಗಳ ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಕಂಡುಬಂ
ದಿದ್ದರೂ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳು ಯಾವುದೂ ಕಾಣದೆ ಹೋಗುವವು, ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಗಜ,
ತುರಗ-ವಸ್ತುವಾದವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಚ್ಚರಾದೊಡನೆ ಕಾಣದೆ ಹೋಗುವವು, ಹೀಗೆ ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ
ತೋರಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅನ್ಯೋನ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರವೆಂದರ್ಥ, ಇವುಗಳು
ಸ್ಥೂಲವಾಗಿಯೂ ವಾಸನಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ ಇರದೆ ಏನೂಕಾಣದೆ ಹೋಗುವುದೇ ಸ್ವರೂಪ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಎಂಬುದು
ಸುಷುಪ್ತಿ, ಮೂರ್ಛ, ಸಮಾಧಿ ಮೊದಲಾದ ದಶೆಗಳಲ್ಲಿ, ಆತ್ಮವೆಂಬ ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಿಸುವುದು, ಅದರಿಂ
ದಲೆ 'ನಾನು ಏನೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾಣಲಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದನ್ನು ನಮ್ಮ ಎಚ್ಚರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾನುಭವತರಾಮರ್ಶದಿಂದ
ತಿಳಿಯಬೇಕು || ಆನಂ-ಟೀಕಾಕಾರರು ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮನ ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನೇ ಸ್ವರೂಪ ವ್ಯಭಿಚಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ,
ಆವಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವೆಂದರೆ ಅಹಂಕಾರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಚೇತನ 'ನಾನು ನಾನು' ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಜೀವಾತ್ಮ, ಇದು
ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ವ್ಯಭಿಚಾರ ವೆಂದರ್ಥ, ಶುದ್ಧ ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಯಾವತ್ತೂ
ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಹುಸಿಯಿಲ್ಲ, ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯದಲ್ಲೂ ಅನುವರ್ತಿಸಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು.

ಸಮಸ್ತ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳೂ ಆತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಒಂದೇ ರೂಪವುಳ್ಳದಾಗಿರುವದರಿಂದ ತತ್ವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವಾಗ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವಂತೆ ಸ್ವತಃ ನಿತ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾದ (ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶನಾದ) ಆತ್ಮನ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ತೋರುತ್ತದೆ, ಅಷ್ಟೆ (ನಿಜವಾಗಿ ಅವು ಇಲ್ಲ) ||
ಆತ್ಮನು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶನೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ -

ಅತಿರೋಹಿತಸಂವಿತ್ಯೋ ವ್ಯಪಾಸ್ತಾಶೇಷವಿಕ್ರಿಯಃ ||

ಅನನ್ಯಮಾತ್ಮಮಾನಾದಿದ್ಯಷ್ಟಿಮಾತ್ರಾತ್ಮಕತ್ವತಃ

|| ೨೨೫ ||

ಯಾವತ್ತೂ ಮುಚ್ಚಿದಿರುವ ಅನುಭವವುಳ್ಳವನೂ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ವಿಕಾರಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿರುವವನೂ ತನಗೆ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿರುವ ಪ್ರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಮಾಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲವನೂ ಆಗಿರುವ ಆತ್ಮನ (ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶ ವಸ್ತು) ಏಕೆಂದರೆ - ನಿತ್ಯದೃಷ್ಟಿಯೊಂದೇ ಒಂದು ಸ್ವರೂಪ ವುಳ್ಳನಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಂ ಪ್ರಕಾಶನು ||

ಭಾವಾಭಾವಾತ್ಮಿಕಾ ಸಿದ್ಧಿಯೇಯಂ ಸರ್ವಾಽಪ್ಯನಾತ್ಮನಃ ||

ತದ್ವಿರುದ್ಧಾತ್ಮಕಾನ್ಯತ್ಯೋ ಮಯ್ಯೇವಾಸೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಿ

|| ೨೨೬ ||

ಭಾವ ಮತ್ತು ಅಭಾವ ರೂಪಗಳ ಸಿದ್ಧಿಯಾವದುಂಟೋ, ಅದೆಲ್ಲವೂ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ನನ್ನಿಂದಲೇ (ಆತ್ಮದಿಂದಲೇ) ಆಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ನನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಿದ್ಧಿಯು (ಅನುಭವಾತ್ಮಕ ಜ್ಞಾನವು) ಇರುವುದು ||

ಅನನ್ಯಾನುಭವೇನೈವ ಭಾವಾಭಾವಾತ್ಮಭೂಮಿಷು ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಟಸ್ಥ ಆತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯನ್ನಾಸ್ತೇ ಫಲಾತ್ಮನಾ

|| ೨೨೭ ||

ಇತರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದಲೇ ಫಲರೂಪವಾದ ಮತ್ತು ಭಾವ ಮತ್ತು ಅಭಾವಗಳೆಂಬ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇರುವನು ||

ಉಪಸಂಹಾರ -

ಅತೋ ಮಾತ್ರಾದಿಸಂಭೇದೋ ಯತ್ರ ಯತ್ರ ನಿವರ್ತತೇ ||

ತತ್ರ ಿತತ್ಪ್ರಕಲಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಹಿಮ್ನೈವ ಸಿದ್ಧತಿ

|| ೨೨೮ ||

ಅದರಿಂದ ಪ್ರಮಾತ್ಮ ಮುಂತಾದ ಭೇದಗಳು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ (ಯಾವ ಯಾವ ದಶೆಯಲ್ಲಿ) ನಶಿಸುವವೋ, ಅಯಾದಶೆಯಲ್ಲಿ ಏಕರೂಪವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಸ್ವಮಹಿಮೆಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವನು ||

ನಳಾ ಪದದ ಅರ್ಥವು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸುವದು (ತಿಳಿಸುವದು) - ಹೇಗೆಂದರೆ

-

ಪ್ರಮಾತ್ರಾದೇರಭಾವೋಽತೋ ಯಃ ಸಿದ್ಧಃ ಸ್ವಾತ್ಮಬೋಧತಃ ||

ನಳಾತ್ಪ್ರಸ್ತಂ ಸದಾಬುದ್ಧಂ ಲಕ್ಷಯತ್ಯಪ್ಯಥಕ್ವಮಮ್

|| ೨೨೯ ||

ಅದರಿಂದ ನಳಾ ಪದದಲ್ಲಿರುವ ಯಾವ ಪ್ರಮಾತ್ಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂಬುವ ಅಭಾವವು ತನಗೇ (ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ) ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬಂದಿತೂ, ಆ ನಿತ್ಯ ಬುದ್ಧನಾದ ಅಂದರೆ ಅನುಭವವು ತನ್ನಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿದಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವನ್ನು (ಶುದ್ಧವಾದ ತ್ವಂಪದಾರ್ಥವನ್ನು)^೧ ಲಕ್ಷಿಸುವುದು ಗುರುತಿಸುವುದು ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳ ಬಲದಿಂದಲೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಸಿದ್ಧಿಸುವಾಗ ನಳಾ ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಏಕೆ ? ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು ? ಎಂದರೆ -

ವೈವಿಕ್ಯಾನ್ನ ಚ ಮಾನಾದೇರನನ್ಯಾನುಭವಾತ್ಮನಿ ||

ಸಹೇತುಕಸ್ಯ ವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾನ್ನಿತ್ಯಬೋಧಾವಬೇಧಿನಿ

|| ೨೩೦ ||

ಅನನ್ಯಾನು ಭವಸ್ವರೂಪವಾದ ಆ ನಿತ್ಯ ಬೋಧಾತ್ಮಕವಾದ ಜ್ಞಾನ ವಿರುವ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ^೨ಪ್ರಮಾಣದಿಗಳು ಬಹಳ ವಿವಿಕ್ತವಾಗಿ ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಕಾರಣದೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಭವ ವಿರುವುದಿಲ್ಲ || ಆತ್ಮ-ಮತ್ತು ಅನಾತ್ಮಗಳು ಹೇಗೆ ಬೇರ್ಪಡುವವು ?

ಅವಿದ್ಯಾದೃತಿರೇಕೇಣ ಕಾರಣಾದಿವಿಧರ್ಮಕಮ್ ||

ಲಬ್ಧಮಾತ್ಮಾತ್ಮಕಂ ವಸ್ತು ಪ್ರತೀಚೋಽನನ್ಯಮಾನತಃ

|| ೨೩೧ ||

^೧'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂಬುವ ನಳಾ ಪದದ ಅರ್ಥ ಸಕಲ ದೃಶ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದ ಅಭಾವ, ಎನೊಂದೂ ದೃಶ್ಯವ್ಯ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಈ ಅಭಾವಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ನಿತ್ಯ ಬೋಧರೂಪವಾದ ಆತ್ಮವೊಂದು ಅದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಲಕ್ಷಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುವುದು, ಹೇಗೆ ಭಾವವಸ್ತುವಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಗೂ ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂಬ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದೂ, ಹಾಗೆಯೇ ಅಭಾವಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದು

^೨ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇವೆಯೆಂಬುದು ಗೋತ್ತಾಗುವುದೂ ಸಹ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ, ಹೀಗಿರುವಾಗ, ಕೇವಲ ಜಡವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ನಿತ್ಯಬೋಧ ಸ್ವರೂಪವನಾದ ಆತ್ಮನು ತಿಳಿಯುವವನಲ್ಲಿ ದೀಪದಿಂದ ಘಟಾದಿ ಜಡ ವಸ್ತುಗಳು ಕಾಣುವವು ಆದರೆ ದೀಪವು ಘಟಾದಿಗಳಿಂದ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲೂ ಪ್ರಮಾಣ, ಪ್ರಮೇಲೆ ಪ್ರಮಿತಿಯೆಂದು ಬೇರ್ಪಡಲು ಆತ್ಮನ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಕಾರಣ ಅದು ಇರುವಾಗಲೇ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವವು, ತೋರುವವಲು ಇಂತಹ ಜತಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶದ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ಪ್ರಭಾವ ವಿರಬಲ್ಲದು ಎಂದು ತಾತಪರ್ಯ ||

ಅವಿದ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೂ ಬೇರೆಯಾಗಿರೂ, ಕಾರಣ-ಕಾರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವವೇ ಆಗಿರುವ ರೂಪವು ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾನವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ||

ಏತದ್ವಸ್ತು ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧಂ^೧ ಪ್ರಮಾತ್ರಾದ್ವನಪೇಕ್ಷತಃ ||

ಸರ್ವಸ್ತು ವ ತತಃ ಸಿದ್ಧೀಃ^೨ ಕಥಂ ಸಿದ್ಧೀತ್ತದನ್ಯತಃ

|| ೨೩೨ ||

ಪ್ರಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೆ ಇಲ್ಲದೆ ಀ ವಸ್ತುವು ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧ (ಪ್ರಕಾಶ)ವಾಗಿದೆ, ಅದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಅ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ವಸ್ತು ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಹೇಗೆ ? ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ? ||

ಉಕ್ತಾ ಪ್ರಮೇಯಸಂಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ವಮಹಿಮ್ನೈವ ನನ್ಯಾತೇಃ ||

ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಬೋಧಾಯ ನೇತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿನೋಚ್ಯತೇ

|| ೨೩೩ ||

ನನ್ಯಾ ಶಬ್ದದಿಂದ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯವು (ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೆಂಬುವ ತ್ವಂಪದಾರ್ಥವು) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಆ ತ್ವಂಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು^೨ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ||

ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯಮಾಮೇಯೋ ಲಕ್ಷಿತೋ ಯೋ ನನ್ಯಾಃ^೩ಜ್ಞಸಾ ||

ಅವಿದ್ಯಾದೇಸ್ತದಾತ್ಮತ್ವಾದಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬೋಧ್ಯತೇ

|| ೨೩೪ ||

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಯಾವ ಆತ್ಮನು ನನ್ಯಾ ಪದದಿಂದ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನೂ, ಆ ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಅವಿದ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಅದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು ||

ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞೋಹತದುತ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಬೋಧತಃ ||

ಬಾಧಿತತ್ವಾದತೋಽಪೋಚದಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಮೋಹನುತ್

|| ೨೩೫ ||

^೧ಀ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವೆಂದರೆ ಅಸ್ತಿತ್ವ-ಪ್ರಕಾಶಗಳಿಂದ ಇರುವುದೆಂದರ್ಥ, ಸಿದ್ಧಿ ಎಂದರೆ ಅಸ್ತಿತ್ವ (ಪತ್ರೆ) ಸೂರ್ತಿ (ತೋರಿಕೆ)ಗಳೆರಡೂ ಅರ್ಥ ||

^೨ಶುದ್ಧ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೆಂಬುವ ಸಾಕ್ಷಿ ಚೇತನವು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಇತಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಮೂರ್ತಾ ಮೂರ್ತಾದಿ ಸಕಲ ದೃಶ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಗೊಸಿ ವಿಶೇಷಣಾಂಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ಬರಹ್ಮವೇ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಲಕ್ಷಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಯಥಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ||

ಶಂಕೆ -

°ಆದೇಶಂ ಪ್ರತ್ಯತಿಮಹಾನಥಾತ ಇತಿ ಸಂಭ್ರಮಃ ||

ತೇನಾಸದೃಶ ಆದೇಶೋ ನನ್ನಯುಕ್ತೋಽಯಮೀರ್ಯತೇ

|| ೨೩೬ ||

“ಅಥಾತ ಅದೇಶಃ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾನಿ ತೋರುವ ಸಂರಂಭವು ಆದೇಶ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳದ್ದು ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿಲ್ಲದ ಅದೇಶವು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಯುಕ್ತ ಏವಾಯಮಾದೇಶೋ ನ ಯತೋ ವಿದ್ಯತೇ ಪರಃ ||

ಆದೇಶೋಽತೋಽಯಮೇವಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾದೇಶ ಇಷ್ಟತೇ

|| ೨೩೭ ||

ಈ ಅದೇಶವು ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ? ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಉಪದೇಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಇದೇ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶವೆಂಬುದು ಸಯತವಾಗಿದೆ ||

ಆದಿವಿಕ್ಷಿತಮೇತಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಂ ಯದ್ವಹ್ಮಣಃ ಪರಮ್ ||

ಯಾವನ್ನಸ್ತತ್ರ ನಿರ್ದೇಶ್ಯಾಸ್ತೇಽರ್ಥಾಃ ಸರ್ವೇ ನಿವರ್ತಿತಾಃ

|| ೨೩೮ ||

ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರತತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಉದ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಿತೋ, ಅದರಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಮಾಡಿದೆ, (ಎಲ್ಲಾ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸಿದೆ) ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಯಾ ಬೇರೆಯಾಗಿಲ್ಲ - ಹೇಗೆ ?

ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಯಥೋಕ್ತೈವ ತೇಷಾಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಲಕ್ಷಣಾ ||

ಭಿನ್ನದೇಶಸ್ಯಿತ್ಯತ್ರ ವಾಸ್ತವೀ ನೋಪಪದ್ಯತೇ

|| ೨೩೯ ||

ಆಮೂರ್ತಾ ಮೂರ್ತ ವಸ್ತುಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಯೂ ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿರುವುದು, ಈ ಏಕಾತ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅದುವಾಸ್ತವವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ || ಏಕೆಂದರೆ -

ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಾನನುಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇಷ್ಟತೇ ||

ಮುಖ್ಯೋಽನ್ಯಸ್ಮಿನ್ನತಿ ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಥೋ ನಾವಸೀಯತೇ

|| ೨೪೦ ||

°ಆದೇಶವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದೆಂದರ್ಥ

ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತುವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದದ
ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೆಂಬುದು ಸಂಮತವಾಗಿದೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಇರುವಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವೇ
ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, (ಅದರಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದು ಬೇರೆಯಲ್ಲ) ||
ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಿಷೇಧ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪದೇಶವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿದೆ -

ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೂನಾಮೈಕಾತ್ಮ್ಯೇನ ಸಮಾಪ್ತತಃ ||

ತಥಾ ತದಭಿಧೇಯಾನಾಮಾದೇಶೋಽಯಂ ಮತಃ ಪರಃ

|| ೨೪೧ ||

ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಜಾತಿ, ಕ್ರಿಯೆ, ಗುಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ
ಏಕಾತ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಮುಗಿದು ಹೋಗಿವೆ, ಹಾಗೂ ಅದರ ಅರ್ಥಗಳೂ
ಮುಗಿದಿರುವದರಿಂದ ಈ ನಿಷೇಧ ರೂಪವಾದ ಆದೇಶವು ಬಂದಿದೆ ||

ಅಭಿಧಾಭಿಧೇಯಸಂಬಂಧಮಜ್ಞೇಕೃತ್ಯ ಯತೋಽಕ್ಷರೇ ||

ನ ಕಶ್ಚಿದಪಿ ಶಬ್ದೋಕ್ತ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವರ್ತತೇ

|| ೨೪೨ ||

ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ (ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ) ಅಂಗೀಕರಿಸಿ (ಮೇಲಿನ)
ಉಪದೇಶಗಳು (ಬಂದಿದೆ) ವಸ್ತುತಃ ಈ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಬ್ದವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ||

ಆದೇಶ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದ ಉಪಸಂಹಾರ

ಆದೇಶೋ ನೇತಿ ನೇತೃವ ತೇನೇಹ ಘಟತೇಽಜ್ಞಸಾ ||

ತದವೋಧಪ್ರಸೂತಾನಾಮಾಕಾಂಕ್ಷಾಣಾಂ ನಿಷೇಧತಃ

|| ೨೪೩ ||

ಆತ್ಮತತ್ವದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದ್ದರಿಂದ 'ನೇತಿ ನೇತಿ' ಎಂಬ
ಆದೇಶವೇ ಸರಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಹೊಂದುವುದು ||

- "ಸತ್ಯಸ್ಯಸತ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಾವೈ ಸತ್ಯಂ ತೇಷಾ ಮೇಷ ಸತ್ಯಂ" ಎಂದಿಲ್ಲ ಸತ್ಯ ಪದಾರ್ಥ -

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಂ ಹಿ ಸ್ವಾಹಂ ಪ್ರಾಣಾಃ ಸತ್ಯಾಸ್ತದಾತ್ಮತಃ ||

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸ್ತದುಪಾಧಿತ್ವಾತ್ಸತ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ

|| ೨೪೪ ||

ಮೂರ್ತ, ಅಮೂರ್ತಗಳೆಂಬುದು ಸತ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅವುಗಳ
ಸ್ವರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳೂ ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ (ಆತ್ಮನೂ)
ಅವುಗಳ ಉಪಾಧಿಯುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು ||

ಅನಿರ್ದೇಶ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ದೇಶ್ಯಾ ಯೇ ಭೇದಾಃ ಕಾರ್ಯಲಕ್ಷಣಾಃ ||

ತೇಷು ಲಬ್ಧಾಸ್ತದಂ ನಾಮ ಪರಸ್ಮಿನ್ನಪಚರ್ಯತೇ

|| ೨೪೫ ||

ಹೀಗೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಯಾ ಭೇದಗಳು
ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾಗಿವೆಯೋ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆದ ನಾಮವು
(ಶಬ್ದವು) ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಗೌರಾವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು ||

ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾತ್ಮಕಂ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಾದೇಃ ಕಾರ್ಯರೂಪಿಣಃ ||

ತಸ್ಯಾಪ್ಯೇತತ್ಪರಂ ಸತ್ಯಂ ಯನ್ನೇತೀತ್ಯವಧಾರಿತಮ್

|| ೨೪೬ ||

ಮೂರ್ತ ಮತ್ತು ಅಮೂರ್ತ ರೂಪವೇ ಪ್ರಾಣಾದಿಕಾರ್ಯವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸತ್ಯವಾದದ್ದು,
ಆಸತ್ಯಕ್ಕೂ ಸತ್ಯವಾದದ್ದು “ನೇತಿ ನೇತಿ” ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿದ ವಸ್ತು || ಹೇಗೆಂದರೆ ?

ಉಕ್ತವಸ್ತುತಿರೇಕೇಣ ನಾಮೀಷಾಂ ಸತ್ಯತಾ ಯತಃ ||

ನ ಚಾಪ್ಯಸತ್ಯತಾ ತಸ್ಯಾಪ್ಯೇಷಾಂ ಸತ್ಯಂ ಪರಂ ಪದಮ್

|| ೨೪೭ ||

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ತತ್ತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸತ್ಯತೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯತೆಯೂ
ಇಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸತ್ಯವಾದದ್ದು ಪರಮ ಪದವಿಯು ||

ಆತ್ಮವನ್ನೋ ಯಥಾ ರಜ್ಜ್ವಾ ರಜ್ಜುಸರ್ಪಾದಯಸ್ತಥಾ ||

ಆತ್ಮವನ್ನೋ ನಿರಾತ್ಮಾನಃ ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಾ

|| ೨೪೮ ||

ಹೇಗೆ ರಜ್ಜುವಿನಿಂದ ರಜ್ಜು ಸರ್ಪಾದಿಗಳು ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ ಯೆಂಬುದು ಹೇಗೋ,
ಹಾಗೆಯೇ (ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಒಂದು) ಸ್ವರೂಪ ಶೂನ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಣಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಂದ
ಆತ್ಮವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ ||

ಯತ ಏವ ಮವತೋಽನ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾದಿವತ್ಕನಾ ||

ಸತ್ಯಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಾರ್ಥಂ ತಯಾ ದ್ವಾರಾ ಪರಂ ಪದಮ್

|| ೨೪೯ ||

ವ್ಯಪದಿಶ್ಯಮಾನಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ಸತ್ಯಸ್ಯಾತ್ಮಾನಮದ್ವಯಮ್ ||

ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮಾತ್ಮನೈವೈನಂ ಸತ್ಯಂ ಪಶ್ಯೇದ್ಯಥೋದಿತಮ್

|| ೨೫೦ ||

ಯಾವುದರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಹೀಗೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿವೆಯೋ ಅದರಿಂದ ಮೂರ್ತ
ಅಮೂರ್ತಗಳ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸತ್ಯಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿ, ಅದರ ಮೂಲಕ
ಪರತತ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯವಹರಿಸುವಂತೆ ಆಗಿ, ಈ ಸತ್ಯದ (ನಿಜವಾದ ಸ್ವರೂಪವೆನಿಸಿದ) ಅದ್ವಿತೀಯ

ವಿಕಾತ್ಯವನ್ನು ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಾನು ನೋಡ ತಕ್ಕದ್ದೆಂದೂ ಅರಿತು, ಹೇಳಿದಂತೆ ಸತ್ಯವೆಂದು ಕಾಣಬೇಕು ||

ಅತೋಽವ್ಯಾಕೃತಯಾರ್ಥಾತ್ಯಂ ವ್ಯಾಕೃತೇನೋಪದಿಶ್ಯತೇ ||

ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಮಿತಿ ತನ್ನಾನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಪದೇಶಭಾಕ್

|| ೨೫೧ ||

ಅದರಿಂದ ವ್ಯಾಕೃತದಿಂದ ಅವ್ಯಾಕೃತದರ್ಥಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸತ್ಯಕ್ಕೂ ಸತ್ಯವೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದೆ, ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಪದೇಶಕ್ಕೆ (ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ) ಭಾಗಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ ||

ವ್ಯಾಪದೇಶಾಯ ನಾಮೈತನ್ಯ ಸ್ವಂ ನಾಮಾರು ವಿದ್ಯತೇ ||

ನನು ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷರಮಿತಿ ವ್ಯಾಪದೇಶೋಽತ್ರ ನಾಮಭಿಃ

|| ೨೫೨ ||

ಮೇಲ್ಕಂಡಂತೆ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಂತ ಹೆಸರು ಎಂಬುದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಶಂಕೆ- ಈ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ 'ಅಕ್ಷರಮ್' ಇತ್ಯಾದಿನಾಮಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದುಂಟಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ - ಸಮಾಧಾನ -

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗೇ ತತ್ತ್ವೇ ನಾಮ ಲಬ್ಧಾಸ್ವದಂ ಯತಃ ||

ರೂಪಾಭಿಧೇಯಸಂಬಂಧಮರೂಪಾಶಬ್ದಮಕ್ಷರಮ್

|| ೨೫೩ ||

ಲಕ್ಷಯೇನ್ನಾನ್ಯಜ್ಞಸಾ ವಕ್ತಿ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಥಂಚನ ||

ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೂನಾಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸಂಭವಾತ್

|| ೨೫೪ ||

ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ (ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ) ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಸೋಪಾಧಿಕ-ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ನಾಮವು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆಯೋ ಅದು ರೂಪವೆಂಬುವ ಅರ್ಥದ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ರೂಪವೂ ಇಲ್ಲದ, ಶಬ್ದವೂ ಇಲ್ಲದ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು (ಕಕ್ಷಣಾವ್ಯಾಪರದಿಂದ) ಬೋಧಿಸುವುದು, ನೇರಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ? ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ (ಜಾತಿ ಗುಣತ್ರಯ, ದ್ರವ್ಯ, ಸಂಬಂಧಗಳೆಂಬವು) ಯಾವುದೂ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ನೇರಾ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ || ೨೫೪ ||

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಉಪನಿಷದ್ ಭಾಷ್ಯ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು (೩) ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಂಡಿದೆ

- ಆರಂಭದಿಂದ ಈ ವರೆಗೆ ಒಟ್ಟು ೪೯೯೩ ಶ್ಲೋಕಗಳು -

॥ ದಕ್ಷಿಣಾ ಮೂರ್ತಯೇ ನಮಃ ॥
- ನಾಲ್ಕನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮೈತ್ರೇಯೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ -
ವಾರ್ತಿಕ

ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಂ ಪ್ರಸ್ತುತಾ ಸ್ಫುಟಾ ॥
ಬ್ರಹ್ಮ ತೇಽಹಂ ಬ್ರವಾಣೇತಿ ಪ್ರಾರಭಾಽಽಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯತಃ ॥ ೧ ॥

‘ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೇವಾಸೀತ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ “ಬ್ರಹ್ಮತೇ ಬ್ರವಾಣಿ ವೈವತ್ವಾ ಜ್ಞಪಯಿಷ್ಯಾಮಿ” ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯ ಪರ್ಯಾಂತ ವಿರುವ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯದ(೨ನೆ ಅಧ್ಯಾಯದ) ಮೊದಲೇ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದೆ ॥

ಈ ಮುಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮವು ಆರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಾರೆ -

ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾದ್ಯನುಷ್ಠಾನಸಂಶುದ್ಧಿಷಣಃ ಪ್ರಮಾನ್ ॥
ನಿಃಶೇಷಕರ್ಮಹೇತೂತ್ಥಫಲಸಾವದ್ಯಧೀಸ್ತತಃ ॥ ೨ ॥

ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾದಿಗಳ ಅಚರಣೆಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾದ ಮಾನವನು ಸಮಸ್ತಕರ್ಮಸಾಧನಗಳಿಂದ ಬರುವ ಪಶುಪುತ್ರಾದಿಫಲಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷಕೃಷ್ಣಿಯುಳ್ಳವನಾಗುವನು

ವಿರಕ್ತ ಆಗ್ರಜಾತ್ಮೋಽಯಂ ತತ್ಸಾವದ್ಯಸಮೀಕ್ಷಣಾತ್ ॥
ಸಂಸಾರದುಃಖಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಮೃತಿಭಿಃ ಪ್ರೇರ್ಯಮಾಣಧೀಃ ॥ ೩ ॥

ಅದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜನ್ಮ ಪರ್ಯಂತರ ಆ ಈ ಮಾನವನು ದೋಷವಿರುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗುವುದು, ಅನಂತರ ಸಂಸಾರದ ದುಃಖ ಸಂಸ್ಕಾರ-ಸ್ಮರಣೆಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನಾಗುವನು

ಉದ್ಭೂತತಜ್ಜಿಹಾಸಃ ಸಂಸ್ತದ್ಧಾನೇ ಸಾಧನಸ್ಪೃಹಃ ॥
ತ್ಯಕ್ತಾಶೇಷೈಷಣಃ ಸೋಽಥ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮನಿಶ್ಚಯಃ ॥ ೪ ॥

ಅ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಜಿಹಾನಾ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ಅದರಿಂದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಡಲು ಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗುವನು, ಸಮಸ್ತವಿಷಣಾತ್ಮಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಾಗಿ ಅನಂತರ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಯಥಾರ್ಥ ನಿಣಯವನ್ನು ಪಡೆದವನಾಗುವನು

ವಸ್ತುವೃತ್ತಾತ್ಮಸಂಬೋಧಧ್ವಸ್ತಸಂಸಾರಕಾರಣಃ ॥
ವ್ಯಾವಿಧ್ಯಾಶೇಷಸಂಸಾರೋ ವಿಮುಕ್ತೋ ನಾ ವಿಮುಚ್ಯತೇ ॥ ೫ ॥

ಅದರಿಂದ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂಸಾರ ಬೀಜವು ನಾಶವಾಗಲು ಸಮಸ್ತಸಂಸಾರದಿಂದವಾರಾಗಿ ಈ ಇಹದಲ್ಲೇ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಪುನಃ ವಿದೇಹಕೃತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು

ಯಾವತ್ತಿಂಚಿದವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಕಾರ್ಯಂ ವೈರಾಗ್ಯಕಾರಣಮ್ ||

ತತ್ಸಂನ್ಯಾಸೋ ವಿರಕ್ತತ್ವಾತ್ಪ್ರತಿ ಏವ ನ ಶಾಸ್ತ್ರತಃ

|| ೬ ||

ಅವಿದ್ಯೆಯ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಕಾರ್ಯವಿದ್ದರೂ ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು, ಅದನ್ನು ಬಿಡುವುದೆಂಬುವ ಸಂನ್ಯಾಸವು ವಿರಕ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಗುವುದು ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೊರತು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಲ ||

ಬ್ರಹ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವಿಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಂ ವಿನಾಽಗಮಾತ್ ||

ಸಂನ್ಯಾಸಸ್ಯ ನ ವಿಜ್ಞಾತಂ ತಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೇಣೇಹ ಬೋಧ್ಯತೇ

|| ೭ ||

ಬ್ರಹ್ಮನ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂನ್ಯಾಸವು ಸಾಧನವೆಂಬುದು ಆಗಮವಿಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ (ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ೪ನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ) ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಸಲ್ಪಡುವುದು ||

ಭಾಷ್ಯದಂತೆ ಹೇಳಿಯೂ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಲು ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ -

ಬ್ರಹ್ಮಾವಿದ್ಯಸಮುತ್ಥಾನಾತ್ಕಾರ್ಯಕಾರಣಲಕ್ಷಣಾತ್ ||

ವ್ಯುತ್ಥಾಪ್ಯ ನೇತಿ ನೇತೀತಿ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್

|| ೮ ||

ಬ್ರಹ್ಮದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ರೂಪವಾಅ (ಪ್ರಪಂಚದಿಂದ) ಮುಮುಕ್ಷುವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿ “ನೇತಿ ನೇತಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಎಬ್ಬಿಸಿ ಪರ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾಯಿತು ||

ಮುಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಿಂದ ಉತ್ತರಿಸುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾವದು ?

ತತ್ತ್ವತಚ್ಛಿಷ್ಟತೇ ಚೋದ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸಿದ್ಧಿದೋಷಕೃತ್ ||

ನಿಷಿದ್ಧಂ ನೇತಿ ನೇತೀತಿ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾದಿ ವಸ್ತು ಯತ್

|| ೯ ||

ಕಿಂ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮಾನುಗಂ ಸರ್ವಂ ಕಿಂ ವಾ ತಸ್ಮಾದ್ವಿಚ್ಛತೇ ||

ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನುಗಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ಯಾದನರ್ಥಾತ್ಮಕಂ ತದಾ

|| ೧೦ ||

ಅದರಲ್ಲಿ ಈ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೇ ಸಿದ್ಧಿಸದಿರುವಂತೆ ದೋಷವನ್ನು ಒಡ್ಡುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯೊಂದನ್ನು ಶಂಕಿಸಿದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ. ‘ನೇತಿ ನೇತಿ’ ಎಂದು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದ ಮೂರ್ತ ಅಂಶಾರ್ಥ

ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳೆಂಬುದು ಯಾವುದುಂಟೋ, ಅವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೊಂದಿವೆಯೋ ಅಂದರೆ ಅಂದೆಂಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದೋ ? ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಯಾಗಿದೆಯೋ ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅಭಿನ್ನವೇ ಆಗಿರುವಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅವಾಗ ಅನರ್ಥ ಸ್ವರೂಪವಾಗುವುದು

ಅಭಾವನಿಷ್ಠಂ ತಚ್ಚೇತ್ಯಾನ್ಮುಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ಸಿದ್ಧತಿ ||

ಅಭಾವಸ್ಯ ತತೋಽನ್ಯತ್ವಾದನ್ಯವ್ಯತಿರೇಕತಃ

|| ೧೧ ||

ಅದೇನಾದರೂ ಅಭಾವದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ !^೧ ಅಭಾವವೆಂಬುದು ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಯೋಗ ವಿರೋಧಗಳು ಬರುವವು, ಅದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ || ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯೇ ಎಂದರೆ - ಉತ್ತರ

ನೇತೀತ್ಯಪಿ ನಿಷೇಧೋಕ್ತಿಸ್ತಥಾ ಸತಿ ವಿರುದ್ಧತೇ ||

ವೈದಿಕಶ್ಚ ಪ್ರಯಾಸೋಽಯಂ ಸರ್ವಃ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಪಂಚನಮ್

|| ೧೨ ||

ಹಾಗಾಗುವಲ್ಲಿ 'ನೇತಿ' ಎಂಬುವ ನಿಷೇಧವಚನವು ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು ವೇದದ ಈ ಪ್ರಯಾಸವೆಲ್ಲವೂ ಹೊಟ್ಟಿನು ಕುಟ್ಟಿದಂತೆ ಆಗುವುದು ||

ವಿವಿಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೈಮೈವಂ ದೋಷಸ್ತಥಾಽಪಿ ಹಿ ||

ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಸ್ಯಾದ್ವಿತೀಯೇ ಸತಿ ವಸ್ತುನಿ

|| ೧೩ ||

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ ! ಈಮೆಲ್ಲುಂಡ ದೋಷವಿಲ್ಲ, ಆದರೂ^೨ ಎರಡನೆ ವಸ್ತುವು ಇರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಸಿದ್ಧಿಸದು ||

ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತುವು ಇದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ಏಕೆ ? ಸಿದ್ಧಿಸಬಾರದು ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ -

ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಾನನುಗತಂ ವಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಶ್ನುತೇ ||

ಏತಚ್ಚ ದುರ್ಲಭಂ ತಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯೇ ಸತಿ ಲಕ್ಷಣಮ್

|| ೧೪ ||

^೧ಮೂರ್ತಾದಿಗಳು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಾವದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದ್ದರೆ ಆ ಅಭಾವವು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು, ಆವಾಗ ಮೂರ್ತಾದಿ ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕೆಲವುಕಾಲ ಇರುವುದೆಂದೂ ಕೆಲವುಕಾಲ ವಿರೋಧವೂ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತವೇ ಸಿದ್ಧಿಸದೆ ಇದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ.

^೨'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನ ಮನಂತಂಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಅನಂತ=ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಎಂಬುವ ಸ್ವರೂಪವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವೇ ಬರುವುದು ದೇಶ, ಕಾಲ, ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಆಳತೆಯೆಂಬುದು ಇಲ್ಲದ್ದೇ ಅನಂತವೆಂಬುದು, ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವು ಸಿದ್ಧಿಸದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶೇಷರೂಪವಾಗಿಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರದ ವಸ್ತುವೇ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು, ಎರಡನೇ ವಸ್ತುವು ನಿಜವಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಅದರೇ ದುರ್ಲಭವೇ ಆಗುತ್ತದೆ ||

ದ್ವಿತೀಯ ವಸ್ತುವಿದ್ದರೂ ಅದರ ಸಂಹಾರವಾದ ಮೇಲೆ ಈ ಲಕ್ಷಣಬರಬಹುದೆಂದು ಪಕ್ಷಾಂತರ ನಿರಾಕರಣೆ

ಅಥಾಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕಂ ವಸ್ತು ಜಗ್ನ್ಯಾ ಚೇದ್ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ಧವೇತ್ ||
ಪ್ರತೀಚೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಽತ್ತತ್ವಾನ್ನ ಮೋಕ್ಷೋ ನಾಪಿ ಸಂಸೃತಿಃ || ೧೫ ||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಂದುಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಸಂಹರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಬರಹ್ಮವೇ ಆಗುವುದಾದರೆ ಏನು ಹಾನಿ ? ಎಂದರೆ - ಜೀವಾತ್ಮನೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೂ ಇಲ್ಲ, ಸಂಸಾರವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು ||

ಸಂಸಾರಿಣೋ ನ ಚೇದ್ವಿ ಸಂಸಾರ್ಯೇವ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ ||
ನಾಽಪ್ನೋತಿ ಬ್ರಹ್ಮತಾಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸತ್ಸ ಸಂಸಾರಿವಸ್ತುಷು || ೧೬ ||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಂಸಾರಿಗಳನ್ನು (ಜೀವರನ್ನು) ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಂಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಂಸಾರಿಯೇ (ಆಗಿಬಿಡುವುದು, ಮತ್ತು ಭೇದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಸಂಸಾರಿ ವಸ್ತುಗಳು ಇರುವಾಗ ನೇರಾ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವನ್ನು ಸಂಸಾರಿಯೂ ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ ||

ಸಂಸಾರೇ ಚಾಪಿ ಜಗ್ಧೇಽಸ್ಮಿನ್ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ನಿಖಿಲೇ ಸತಿ ||
ಋತೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಸರ್ವೇ ಸ್ಯುರ್ಮುಕ್ತಬನ್ಧನಾಃ || ೧೭ ||

ಈ ಸಂಸಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಂಹರಿಸಿದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಎಲ್ಲರೂ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಬಿಡುವರು ||

ಈ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ -

ಅನ್ವಯಾದಿನಿಷೇಧಾಯ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ವಾಕ್ಯತಃ ||
ಮೈತ್ರೇಯಾತ್ಮಾದಿಕೋ ಗ್ರಂಥಸ್ತಸ್ಮಾದಾರಭ್ಯತೇ ಪರಃ || ೧೮ ||

‘ಸರ್ವ ಮಾತ್ಮಾ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅನ್ವಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ‘ಮೈತ್ರೇಯಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥವು ಆರಂಭಿಸಲ್ಪಡುವುದು ||
ಬೇರೆ ಒಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಸರ್ವಾಬ್ರಹ್ಮನಿಷೇಧೇನ ತದರ್ಥೋ ವೇಹ ನಿಶ್ಚಿತಃ ||

ತಸ್ಯ ಸಂಸಿದ್ಧಿವಿಷಯಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಮಧುನೋತ್ಯತೇ

|| ೧೯ ||

ಎಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಭಿನ್ನ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದರ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದು, ಅದರ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಏಕಾತ್ಮರೂಪವನ್ನು (ಜೀವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು) ಈಗ ಹೇಳುವುದು ||

ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ನೇತೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯತ್ರ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತವ್ಯವಸ್ಥಿತೌ ||

ಪ್ರಸಕ್ತೇ ಸಾಂಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ಪೋಚ್ಯತೇ

|| ೨೦ ||

ನೇತಿ ನೇತಿ ಎಂದು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಗಳು ಇರುವಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು, ಅದರ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು 'ಸರ್ವ ಮಾತ್ಮಾ' ಎಂದು ಬಂದಿದೆ ಯೆಂದಾದರೂ ಹೇಳುವುಚು || ಮತ್ತೊಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾರಂಭವನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಸತ್ಯಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವೇದಿತ್ವೇ ನಾಸಂತ್ಯಕ್ತ್ವಿಷಣೋ ಯತಿಃ ||

ಮುಕ್ತಿಭಾಗಿತಿ ಚೇಹೋಕ್ತಃ ಸಂನ್ಯಾಸೇನ ಸಮುಚ್ಚಯಃ

|| ೨೧ ||

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಯತಿಯು ಏಷಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಡದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂನ್ಯಾಸದೊಂದಿಗೆ ಸಮುಚ್ಚಯವು (ಮೇಳನವು) ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ||

ನಿರಸ್ತುತಿಶಯಜ್ಞಾನೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಯತೋ ಗೃಹೀ ||

ಕೈವಲ್ಯಾಶ್ರಮಮಾಸ್ಥಾಯ ಪ್ರಾಪ ತದ್ವೈಷ್ಣವಂ ಪದಮ್

|| ೨೨ ||

ನಿರತಿಶಯವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ಗೃಹ ಸ್ಥರಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ವಹಿಸಿಯೇ ಆ ವಿಷ್ಣುಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದರೆಂದು (ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಂನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಫಲ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು) ಈ ಸಮುಚ್ಚಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸ್ಮೃತಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ -

ತ್ಯಾಗ ಏವ ಹಿ ಸವೇಷಾಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮುತ್ತಮಮ್ ||

ಕೃಜತ್ಯೈವ ಹಿ ತಚ್ಚೇಕ್ಷಾಯಂ ತ್ಯಕ್ತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಂ ಪದಮ್

|| ೨೩ ||

ಇದರ ಅರ್ಥ:- ಎಲ್ಲವನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದೇ ಸಂನ್ಯಾಸದೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನ,
ಬಿಟ್ಟವನಿಂದಲೇ ಈ ತತ್ವವು ತಿಳಿಯ ತತ್ವದ್ದು, ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದವನಿಗೇನಯೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್
ಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಮಪದವಿಯು ||
ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ -

ಮುಕ್ತೇಶ್ಚ ಬಿಭೃತೋ ದೇವಾ ಮೋಹೇನಾಪಿದಧುರ್ನರಾನ್ ||
ತತಸ್ತೇ ಕರ್ಮಸೂದ್ಯುಕ್ತಾಃ ಪ್ರಾವರ್ತನ್ತಾವಿಪಶ್ಚಿತಃ || ೨೪ ||

ಮುಕ್ತಿಗೆ ಹೆದರಿದವರಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದರು, ಅದರಿಂದ
ಅವರು ತಿಳಿಯದದಾಗಿ ತತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯದವರಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು ||

ಮೋಹಮಾತ್ರೈಕಹೇತೂನಿ ತಸ್ಮಾತ್ಕರ್ಮಾಣ್ಯಶೇಷತಃ ||
ಸಂನ್ಯಸ್ಯೈಕಾತ್ಮ್ಯಸಂಬೋಧಾದ್ಭಿತ್ತಾ ಮೋಹಂ ವಿಶುದ್ಧಧಿಃ ||
ಜ್ಞಾನಮೇವಾಸ್ತತ್ಮನಾಸ್ತತ್ಮನಮುಪಾಸೀನೋಽಮೃತೋ ಭವೇತ್ || ೨೫ ||

ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣಮತ್ರಾರ್ಥೇ ವಚನಂ ಭಾಲ್ಲವಿಶ್ರುತೌ ||
ಸರ್ವಃ ಸಂನ್ಯಸ್ತಕರ್ಮೈವ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮೈವಲ್ಯಮಶ್ನುತೇ || ೨೬ ||

ಆದುದರಿಂದ ಮೋಹವೊಂದೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಂನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ
ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಶುದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ
ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಾ ಮುಕ್ತನಾಗುವನು,
ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಪ್ರಮಾಣ ವಚನವು ಭಾಲ್ಲವಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಇರುವುದು,
ಎಲ್ಲರೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿಯೇ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವರು ||
ಪಿತೃ ಋಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಬೇಕಲ್ಲವೇ ? ಎಂದರೆ -

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದ್ಧೃವಾಚ್ಛೈವ ವನಾಚ್ಛಾಪಿ ಬಿಧೀಯತೇ ||
ನಿಃಶೇಷಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸೋ ಯತೋಽತೋ ನರ್ಣಬದ್ಧತಾ || ೨೭ ||

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದಿಂದಲೂ, ಗೃಹಸ್ಥ ಶ್ರಮದಿಂದಲೂ, ವಾಸಪ್ರಸ್ಥ ಶ್ರಮದಿಂದಲೂ, ಸಮಸ್ತ
ಕರ್ಮ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆ, ಅದರಿಂದ (ಯಾವಜ್ಜೀವವೂ) ಋಣಗಳಿಂದ
ಬದ್ಧನಾಗಿರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ||

^೧ತತ್ತ್ವವಂ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಂ ಯೇಽನ್ಯಪಂಗ್ವಾದಯೋ ನರಾಃ || ಗೃಹಸ್ಥತ್ವಂ ನಶಕ್ಯಂತಿ ಕರ್ತುಂ ತೇಷಾ ಮಯಂ
ವಿಧಿಃ || ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಂ ವಾ ಪರಿವ್ರಾಜಕತಾಃಪಿವಾ | ತೈರವಶ್ಯಂ ಗೃಹೀತವ್ಯತೇ ನಾದಾವೇತದುಚ್ಯತೇ ||

ಶ್ರತ್ಯಾ ಚಾವಾಲಶಾಖಾಯಾಂ ತಥಾಚಾನಧಿಕಾರಿಣಾಮ್ ||

ಸಂನ್ಯಾಸಸ್ಯ ವಿಧಾನಾಚ್ಚ ಕಾರ್ಯೋಽತೋಽಸೌ ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಃ ||

|| ೨೮ ||

ಜಾಬಾಲ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅವಧಿಕಾರಿಗಳಾದವರಿಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು
ವಿಧಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು ||

ನರಲೋಕಾದಿಕಾಮಾನಾಂ ಸುತೋತ್ಪತ್ತಾದಿ ಸಾಧನಮ್ ||

ತೇಭ್ಯೋ ವೃತ್ತಿಚಟತ್ತಾನಾಂ ಸಂನ್ಯಾಸಸ್ವಾತ್ಮಕಾಮಿನಾಮ್ ||

|| ೨೯ ||

ಮನುಷ್ಯಲೋಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬಯಸುವವರಿಗೆ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದವೇ
ಸಾಧನಗಳು, ಆತ್ಮವನ್ನೇ ಬಯಸುವ ಮತ್ತು ನರಲೋಕಾಧಿ ಭೋಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ
ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಂನ್ಯಾಸವೆಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು |

ಇಮಮರ್ಥಂ ಶ್ರುತಿವರ್ಕ್ತಿ ಸರ್ವಕರ್ಮಾನಪೇಕ್ಷಿಣೀ||

ಪ್ರಜಾದಿನಾ ಕರಿಷ್ಯಾಮಃ ಕಿಂ ತತ್ಪಲವಿತ್ಯರ್ಷೇತಃ ||

|| ೩೦ ||

ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ “ಕಿಂಪ್ರಜಯಾ ಕರಿಷ್ಯಾಮೋ
ಯೇಷಾಂನೋಽಯ ಮಾತ್ಮಾಯಾಂ ಲೋಕಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅಕರ್ಮ ಫಲಗಳ
ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳುವುದು ||

ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಉತ್ಪತ್ತಾದಿವಿರೂದ್ಧೋಽಯಂ ಲೋಕೋ ಯೇಷಾಮಕರ್ಮಜಃ ||

ಮೋಹಮಾತ್ರಾನ್ತರಾಯಾತ್ವಾಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮಪೇಕ್ಷತೇ ||

|| ೩೧ ||

ಈ ಆತ್ಮವೆಂಬ ಲೋಕವು ಉತ್ಪತ್ತಿಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ, ಯಾರಿಗೆ ಕರ್ಮದಿಂದ
ಹುಟ್ಟುವುದೇ ಇಲ್ಲವೋ ಅದು. ಲಭಿಸಲು ಅಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಜ್ಞಾನವೊಂದನ್ನೇ ಬಯಸುವುದು ||

ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಉದಾಹರಿಸುವರು -

ಪ್ರವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣೋ ಯೋಗೋ ಜ್ಞಾನಂ ಸಂನ್ಯಾಸಲಕ್ಷಣಮ್ ||

ತಸ್ಮಾಜ್ಞಾನಂ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ಸಂನ್ಯಸೇದಿಹ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ||

|| ೩೨ ||

(ಕರ್ಮ)ಯೋಗವೆಂಬುದು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳದ್ದು, ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಸಂನ್ಯಾಸ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳದ್ದು, ಅದರಿಂದ ವಿವೇಕಿಯಾದವನು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸಿ ಕರ್ಮ ಸಂನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು ||

ಈ ಕರ್ಮ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಆಶ್ರಮಕ್ರಮದಿಂದ ಮಾಡುವುದಲ್ಲ -

ಭಾವಿತ್ಯೈಃ ಕರಣೈಶ್ಚಾಯಂ ಬಹುಸಂಸಾರಯೋನಿಷು ||

ಆಸಾದಯತಿ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಾ ಮೋಕ್ಷಂ ವೈ ಪ್ರಥಮಾಶ್ರಮೇ

|| ೩೩ ||

(ಜನ್ಮಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ) ಅನೇಕ ಸಂಸಾರಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ್ದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಾಗಿರುವವನು ಮೊದಲನೆಯ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲೇ (ಬ್ರಹ್ಮ ಚರ್ಯಾ ಶ್ರಮದಲ್ಲೇ) ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು ||

ತಮಾಸಾದ್ಯ ತು ಮುಕ್ತಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಪಶ್ಚಿತಃ ||

ತ್ರಿಷ್ವಾಶ್ರಮೇಷು ಕೋ ನೃಢೋ ಭವೇತ್ಪರಮಭೀಪ್ಸತಃ

|| ೩೪ ||

ಆ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಪಡೆದು ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಫಲವನ್ನು ಕಂಡ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಇತರ ಮೂರು ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಪಡುವ-ಫಲವಾದರೂ ಏನಿದ್ದೀತು ? ಇಲ್ಲ ||

ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ವ ತಯಶ್ಚೈವಮಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಸಹಸ್ರಶಃ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ಏವ ವಿದ್ಯಂತೇ ಸಂನ್ಯಾಸಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾಃ

|| ೩೫ ||

ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಸಾವಿರಾರು ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸ್ಮೃತಿಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಇವೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಡಲು ಹಿಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ -

ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಾ ವಾ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಸ್ಯ ಸದಾದೃಶಿ ||

ಪ್ರತೀಚ್ಯಥಾಽತೃಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೀರ್ಯತೇ

|| ೩೬ ||

ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ನಿತ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಗಾನ್ವಿತಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿಗು, ಇನ್ನುಮುಂದೆ ಆತ್ಮಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುಳದೆಂದು ಹೇಳುವುದು.

ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ಏತರಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು ?

ತತಸ್ತದೇತದಿತಿ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಪದವಾಚ್ಯಯೋಃ ||
ಮಧುಕಾಣ್ಡಾರ್ಥಸರ್ವಸ್ವಂ ವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ

|| ೩೭ ||

ಆ ಮಧು ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಿಂದ “ತದೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಪೂರ್ವ ಮನಪರಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಪದಗಳ ಅರ್ಥಗಳಿಗೆ ಮಧುಕಾಂಡದ ಸ್ವಸ್ವವೂ (ಅಂದರೆ ಐಕ್ಯವು)
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುವುದು ||

ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯನ್ನು ಈಗ ಆರಂಭಿಸುವರು -

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಜನ್ಯನೇತಃ ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವಯಮ್ ||
ವಿಧಿತ್ಸನ್ನೀಹ ಸಂನ್ಯಾಸಂ ಮೈತ್ರೇಯೀತಿ ಪ್ರವರ್ತತೇ

|| ೩೮ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು “ಮೈತ್ರೇಯಿ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು
ತಾನಾಗಿಯೇ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ವಿಧಿಸಲು ಬಯಸಿ ಹೊರಟಿದೆ ||

ಬೃ - ಅ. ೨. ೪ನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಕಂಡಿಕೆ ೧

“ಮೈತ್ರೇಯೀತಿ ಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಉದ್ಯಾಸ್ಯನ್ವಾ
ಅರೇಹಮಸ್ಮಾತ್ ಸ್ಥಾನಾ ದಸ್ಮಿ ಹಸ್ತತೇನಯಾ
ಕಾತ್ಯಾಯನ್ಯಾ ಅನ್ತಂಕರವಾಣೇ ತಿ || ೧ ||
ಸಾಹೋವಾಚಮೈತ್ರೇಯೀ | ಯನ್ನುಮ ಇಯಂ ಭಗೋಃ
ಸರ್ವಾಪ್ಯಧಿವೀ ವಿತ್ತೇನ ಪೂರ್ಣಾನ್ಯಾತ್ ಕಥಂತೇನಾಮೃತಾಸ್ಯಾಖ
ಮಿತಿ ನೇತಿಹೋವಾಚ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಯಥೈವೋಪಕರಣ
ವತಾಂ ಜೀವಿತಂ ತಥೈವತೇ ಜೀವಿತ ಸ್ಯಾದಮೃತತ್ವಸ್ಯನಾಶಾಸ್ತಿ
ವಿತ್ತೇನೇತಿ || ೨ ||

ವಾರ್ತಿಕ

‘ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ವಿರಕ್ತರಾಗಿದ್ದು ಮೈತ್ರೇಯಿ’ ಎಂದು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಬೋಧಿಸಿದರು ?

ಭಾರ್ಯಾದ್ಯನುಜ್ಞಾಪೂರ್ವೋ ಹಿ ಸಂನ್ಯಾಸೋ ವಿಹಿತಃ ಶ್ರುತೌ ||
ಅತೋನುಜ್ಞಾರ್ಥಮೇವಾಹ ಮೈತ್ರೇಯೀಮೃಷಿರಾತ್ಮನಃ

|| ೩೯ ||

ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾದವರ ಅಮಚ್ಛೇಯನ್ನು ಮೊದಲು ಪಡೆದು ಸಂನ್ಯಾಸ
ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಮುನಿಯು ಅಮಚ್ಛೇ ಪಡೆಯಲು ಮೈತ್ರೇಯಿಯನ್ನು
ಕರೆದುಹೇಳುವರು ||

ಉದ್ಯಾಸ್ಯನ್ತಾ ಅರೇ ಸ್ಥಾನಾದಸ್ಯಾಹ್ನಲಕ್ಷಣಾತ್ ||
ಚಿಕೀರ್ಷವೇ ಮೇ ಸಂನ್ಯಾಸಮನುಜ್ಞಾಂ ದಾತುಮರ್ಹಸಿ

|| ೪೦ ||

ಎಲೈ ! ಗೃಹಾಸ್ಥಾಶ್ರಮವೆಂಬುವ ಈ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು ಹೋಗುವವನಾಗಿ
ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವ ನನಗೆ ನೀನು ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಡು ||

ಯುಕ್ತಮಾಹ ಭವಾನಸ್ಯಾನನುರೂಪಂ ಚಿಕೀರ್ಷತಿ ||
ಯದೇವಂ ಸತಿ ಕರ್ತವ್ಯಂ ತತ್ಕ್ಷಿ ಪ್ರಮನುಶಾಧಿ ಮಾಮ್

|| ೪೧ ||

ನೀವು ^೨ದೇಶಕಾಲಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದ್ದೀರಿ,
^೧ಯುಕ್ತವಾದ ಮಾತನ್ನು ನಮಗೆ ಹೇಳಿದಿರಿ, ಹೀಗಿರಲು ಯಾವುದನ್ನು ಈಗ ನಾನು
ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ಇದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಶ್ರೀಪ್ರವಾಗಿ ನನಗೆ ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿರಿ ||
'ಹಸ್ತತೇನಯಾ.. ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ -

ಅನುಜ್ಞಾತೋಽಥ ತಾಮಾಹ ಹಸ್ತೇತ್ಯಾದಿ ಪರಂ ವಚಃ ||
ಕಾತ್ಯಾಯನ್ಯಾ ಸಪತ್ನ್ಯಾ ತೇ ವಿಭಾಗಂ ಕರವಾಣ್ಯಹಮ್

|| ೪೨ ||

ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಮುನಿಯು ಅನಂತರವೆ ಆ ಮೈತ್ರೇಯಿಯನ್ನು ಕುರಿತು 'ಹಸ್ತ ಇತ್ಯಾದಿ
ಮುಂದಿನ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದರು ಅರ್ಥ:- ನಿನ್ನ ಸಾವುತಿ ಯಾದ ಕಾತ್ಯಾಯನಿಯೊಡನೆ
ನಿನಗೆ ಆಸ್ತಿ ವಿಭಾಗವನ್ನು ನಾನು ಮಾಡಿಕೊಡುವೆನು.
ಅವರವರೆ ಏಕೆ! ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ, ಇವರು ಏಕೆ! ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದ್ದು ? ಎಂದರೆ:-

ನಿಃಸ್ವಾ ಸ್ತೀ ಸ್ವವತಾ ಪುಂಸಾ ನಿಯುಕ್ತಾ ಕರ್ಮಸಂಪದಿ ||
ಮಯಿ ಪ್ರವ್ರಜಿತೇ ತಸ್ಮಾದ್ಯವಯೋರ್ನಾರ್ಥಸಂಗತಿಃ

|| ೪೩ ||

^೧ಹೆಂಗಸು (ಸ್ವತ್ತು) ಆಸ್ತಿಯಿರುವವಳಲ್ಲ ಸ್ವತ್ತು ಇರುವ ಪುರುಷನಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ
ನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವಳು, ನಾನು ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋದಮೇಲೆ ನಿಮ್ಮ ಇಬ್ಬರಿಗೂ
ದ್ರವ್ಯಸಂಬಂಧ ಹಕ್ಕು ಇರುವುದಿಲ್ಲ || (ಅದರಿಂದ ಮುನಿಯೆ ಮೊದಲು ವಿಭಾಗಿಸಲು
ಹೊರಟರು)

ವಿರಕ್ತನಾದ ಮುನಿಗೆ ಸ್ವತ್ತಿನ ಅಧಿಕಾರ ಹೇಗೆ ಬಂದಿತು ? ಎಂದರೆ

^೨

^೧

^೧ಭಾರ್ಯಾಪುತ್ರಶ್ಚ ದಾಸಶ್ಚ ತ್ರಯಸ್ತೇ ನಿರ್ಧನಾಃ ಸೃತಾಃಯಂತೇ ಸಮಧಿಗಚ್ಛಂತಿಯಸ್ಯತೇ ತಸ್ಯತದ್ವನಮ್ ||
ಎಂಬ ಸೃತಿಯಿಂದ ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳು, ದಾಸರು (ಭೃತ್ಯನು) ಈ ಮೂರು ಜನರೂ ಧನವಿಲ್ಲದವರೆಂದೂ ಅವರು
ಯಾರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವರೂ, ಅವರು ಯಾರು ಯಾರಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟವರೂ ಅವರಿಗೆ ಅವರಹಣ ಎಂದು
ಹೇಳಿದೆ |

ಸ್ವವಾನೇವ ಪುರಾ ನ್ಯಾಸಾದ್ಯವಯೋಃ ಸ್ವೇನ ಸಾಂಪ್ರತಮ್ ||
ವಿಭಾಗಂ ಕರವಾಣೇತಿ ಭಾರ್ಯಾ ತೇನಾಭ್ಯಚೋದಯತ್

|| ೪೪ ||

ಸ್ವತ್ತು ಇರುವವನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಸಂನ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ
ಈವಾಗ ಸ್ವತ್ತಿನ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಮುನಿಯು ಹೇಳಿದನು ಅದರಿಂದ
ಹೆಂಡತಿಯು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು ||
ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ -

ವೃತ್ತಿಭಿಃ ಸಂವಿಭಜ್ಯ ಸ್ವಾನ್ವಂಸೇದಿತಿ ಚೋದ್ಯತೇ ||
ಯತಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ತೇನಾಯಂ ವಿಭಾಗಃ ಕ್ರಿಯತೇ ಮಯಾ

|| ೪೫ ||

ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರವೆ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಸ್ವತ್ತುಗಳನ್ನು ಹಂಚಿ ಸಂನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ,
ಅದರಿಂದ ಈ ವಿಭಾಗವನ್ನು ನಾನು ಮಾಡುವೆನು,
ಮೃತ್ತೇಯಿ ಹೇಳುವುದು -

ಯುಕ್ತಮೇತದ್ವ್ಯವಸಿತಂ ಯದ್ವಿತ್ತಂ ನ ಪ್ರದಿತ್ವತಿ ||
ಭವತ್ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನೂನಮಸ್ಮದ್ಧಿತಕರಂ ಧನಮ್

|| ೪೬ ||

ಈ ನಿರ್ಣಯ ವೈಯುಕ್ತವಾದದ್ದು, ನಿಮ್ಮ ಸಂನ್ಯಾಸದಂತೆ ನಮಗೆ ಹಿತಕರವಾದ ಧನವು
(ಜ್ಞಾನವು) ಯಾವುದುಂಟೋ ಆ ವಿತ್ತವನ್ನು ನೀವು ಕೊಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ
ನಿಮ್ಮ ನಿರ್ಣಯವೇ. ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ||
ಅಶುಚಿಯಾದ ಸ್ತ್ರಿಯರಿಗೆ ಹೇಗೆ ? ಅಜ್ಞಾನ ಧನವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಎಂದರೆ ?

ಮಹಾನುಭಾವಸಂಪರ್ಕಃ ಕಸ್ಯ ನೋನ್ನತಿಕಾರಣಮ್ ||
ಅಶುಚ್ಯಪಿ ಪಯಃ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಗಣ್ಯಾಂ ಯಾತಿ ಪವಿತ್ರತಾಮ್

|| ೪೭ ||

ದೊಡ್ಡವರ ಸಂಪರ್ಕವು ಯಾರಿಗೆ ತಾನೆ ಉನ್ನತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅಶುಚಿಯಾದ
ನೀರೂ ಸಹ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪಾವಿತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು ||

ಭಗವತ್ಸಂಗತೇರ್ನಾನ್ಯಃ ಪುರುಷಾರ್ಥೋಽಮೃತತ್ವತಃ ||
ಪೃಚ್ಛಾಮೃತೋಽಮೃತತ್ವಸ್ಯ ಸಾಧನಂ ಸ್ಯಾತ್ಕಥಂ ಧನಮ್

|| ೪೮ ||

“ತಾನನುರೂಪಾಭಿವ್ಯವೃತ್ತಿಭಿಃ ಸಂವಿಭಜ್ಯ ಸಂನ್ಯಸೇತ್” ಎಂಬುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರ

ಪೂಜ್ಯರಾದವರ ಸಹವಾಸಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಮತ್ತೊಂದು ಪುರುಷಾರ್ಥವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಧನವು ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನ ಹೇಗಾದೀತು ? ಎಂದು ಕೇಳುವೆನು ||

ಸಾರೇಣ ಯದಿ ನಾಮೇಯಂ ಪೂರ್ಣಾ ಸ್ಯಾದ್ಧಸುನಾ ಮಹೀ ||

ತಾವತಾಽಪ್ಯಮೃತಾಽಹಂ ಸ್ಯಾಂ ಕಿಂವಾ ನೇತ್ಯುಚ್ಯತಾಂ ಯಥಾ || ೪೯ ||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಈ ಭೂಮಿಯು ತುಂಬಿರುವುದಾದರೂ ಅದರಿಂದ ನಾನೇನು ಮುಕ್ತಳಾಗುವೆನೋ ? ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ ! ಯೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ||

ಸತ್ತಾಮಾತ್ರೋಪಕಾರಿಣಿ ಧಾನಾನಿ ಧನಿನಾಂ ನ ಹಿ ||

ಕ್ರಿಯಾದ್ವಾರೋಪಕಾರಿಣಿ ಯತೋಽತಃ ಪೃಚ್ಛತೇ ಕ್ರಿಯಾ || ೫೦ ||

ಧನಿಕರಿಗೂ ಧನಗಳು ಇದ್ದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಉಪಕಾರಕ ವಾಗಿಲ್ಲ, ಅವುಗಳು ಕರ್ಮದ ಮೂಲಕ ಉಪಕಾರಕವಾಗುವವು, ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವರು -

ಪ್ರತ್ಯಾಹ ಪೃಷ್ಠಃ ಸ್ಥಾನಂ ಜಾಯಾಂ ನಾಮೃತತ್ವಂ ಧನಾದಿತಿ || ೫೧ ||

ವಿತ್ತಂ ಚೇನ್ನಾಮೃತತ್ವಾಯ ಕಸ್ಯಾದ್ಧಿತ್ಯತಿ ತದ್ಭವಾನ್ ||

ಇತಿ ಪೃಷ್ಠೋಽಬ್ರವೀದ್ಧಿತ್ತಸಾಧನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ || ೫೨ ||

ಕ್ಷಯಿಷ್ಣುಸಾಧನಾಧೀನಂ ಜೀವಿತಂ ಸ್ಯಾದ್ಯಥಾ ನೃಣಾಮ್ ||

ತಥೈವ ತವ ವಿತ್ತೇನ ಜೀವಿತಂ ನಾಮೃತಾತ್ಮತಾ || ೫೩ ||

ಪ್ರಶ್ನೇಳಿದ್ದಾಗ ಮುನಿಯು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಧನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದನು, ಧನವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ನೀವು ಏತಕ್ಕೆ ಕೊಡುವುದೆಂದು ಹೆಂಡತಿಯು ಕೇಳುವಳು, ಆವಾಗ ಪತಿಯು ಈ ರೀತಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವನು, ದ್ರವ್ಯಸಾಧನೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೆಂದರೆ ? ನಶ್ವರವಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ಮಾನವರಿಗೆ ಜೀವನವು ಹೇಗೆ ನೆಡೆಯುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನಿನಗೂ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಜೀವನವಾಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಅಥವಾ ಅಮೃತ ಸ್ವರೂಪವು ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅಮೃತತ್ವಸ್ಯ ಹಿ ನಾಶಾಸ್ತಿವಿತ್ತೇನ' ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ -

ಅವಿದ್ಯಾಮಾತ್ರವಿಧ್ವಂಸಾಚ್ಛಾ ನಾದೇವಾಮೃತಂ ಯತಃ ||

ಅಮೃತತ್ವಸ್ಯ ನಾಽಽಶಾಽಪಿ ವಿತ್ತಸಾಧ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ || ೫೪ ||

ಅಜ್ಞಾನವೊಂದು ನಾಶವಾದರೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಅಮೃತವು (ಮೋಕ್ಷವು) ಬರುವುದು,
ಅದಕಾರಣ ಧನದಿಂದ ಅಚರಿಸುವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷದ ಆಸೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಕುತೋಽಮೃತತ್ವಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಜಾನ್ಮಮಾತ್ರೈಕಹೇತುನಾ ||
ನ ಕರ್ಮ ಕಾರಣಂ ಮುಕ್ತೇರ್ನಾಗ್ನಿಸ್ತಾಪಸ್ಯ ಭೇಷಜಮ್ ||
ಕರ್ಮಭ್ಯೋ ಜನ್ಮ ನಿಯತಂ ಜನ್ಮ ಚೇನ್ನಿವೃತ್ತಿಃ ಕುತಃ || ೫೫ ||

ಜ್ಞಾನ ಒಂದೇ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷವು ಬರುವುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ! ಮುಕ್ತಿಗೆ ಕರ್ಮವು
ಕಾರಣವಲ್ಲ, ಬೆಂಕಿಯು ತಾಪಕ್ಕೆ ಔಷಧವಿಲ್ಲ ಎಂಬುವಂತೆ. ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಜನ್ಮ ತಪ್ಪದು,
ಜನ್ಮವು ಬರುವುದಿದ್ದರೆ ಮೋಕ್ಷವೆಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು ? ||

ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಸಾಧೂನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿರುಪಕಾರಿಣೀ ||
ಅಪಕಾರಿಣ್ಯಪಿ ಜನೇ ಕಿಮು ಭಕ್ತಜನಂ ಪ್ರತಿ || ೫೬ ||

ಸಾಧುಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಉಪಕಾರಮಾಡುವಂತಹದು, ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದ
ಜನರಲ್ಲೂ ಉಪಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದು, ಹೀಗಿರುವಾಗ ಭಕ್ತಜನರಲ್ಲಿ ಅವರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಹೇಗೆ
? ಇದೆ. ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ? ||

ನೂನಂ ಮಮಾಪರಾಧೋಽಯಂ ಯದ್ಭವನ್ತೋಽಪಿ ಮಾಂ ಪ್ರತಿ ||
ಪ್ರತಿಲೋಮಂ ಚಿಕೀರ್ಷಂತಿ ಕೋಽನ್ಯಃ ಸ್ಯಾದ್ಧಿತ್ಯನ್ಯಮ್ || ೫೭ ||

ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಇದು ನನ್ನ ಅಪರಾಧವೇ, ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ! ನೀವೂ ಕೂಡ ನನಗೆ
ಪ್ರತಿಕೂಲವನ್ನೇ ಮಾಡಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದೀರಿ, (ಆದರೆ ನಾನು ಬೇರೆಯಾರನ್ನು ಕೋರುವುದಿಲ್ಲ)
ನನಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವರು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾರಿದ್ದಾರೆ ?

ಅನುರಕ್ತಾಂ ಪ್ರಿಯಾಂ ಸಾಕ್ಷೀಂ ಬದ್ಧಾ ವಿತ್ತೇನ ಮಾಂ ಕಥಮ್ ||
ಕಾಮೋಚ್ಛಿತ್ತಿಮಕೃತ್ವಾ ಚ ಸಂಸೃಸಂತಿ ಭವದ್ವಿಧಾ || ೫೮ ||

ಅದರಿಂದ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅನು ರಕ್ತಳೂ ಪ್ರಿಯೆಯಾ ಪತಿವ್ರತೆಯೂ ಆದ ನನ್ನನ್ನು ಧನದಿಂದ
ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ನನ್ನ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸದೆ ನಿಮ್ಮಂಥವರು ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಗೆ ?
ಮಾಡುವರೆಂದು ನಾನು ಕೇಳುತ್ತೇನೆ ||

ವಿತ್ತಾಚ್ಛೇದಮೃತತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ತತ್ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ನ ಯುಜ್ಯತೇ ||
ವಿತ್ತಾಚ್ಛೇನ್ನಾಮೃತತ್ವಂ ಸ್ಯಾದ್ಧದ ತೇನ ಮಮಾಪಿ ಕಿಮ್ || ೫೯ ||

ಧನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಬರುವುದಾದರೆ ಅದನ್ನು ಬಿಡುವ ಇಚ್ಛೆಯು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ,
ಧನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಬಾರದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದರಿಂದ ನನಗೂ ಏನು ! ಪ್ರಯೋಜನ ? ಹೇಳಿ ||

ಯದ್ಯಸ್ಯನುಜಿಘ್ರಾಕ್ಷೈವಂ ಕರುಣಾ ವಾ ಮಯೀಷ್ಯತೇ ||
ಯದೇವ ಭಗವಾನ್ಯೇದ ತೇನ ಸಂವಿಭಜಸ್ವ ಮಾಮ್ || ೬೦ ||

ತಮಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವ ಅಪೇಕ್ಷೆ, ಅಥವಾ ಕರುಣೆಯಿರುವುದಾದರೆ
ಯಾವುದನ್ನು ಪೂಜ್ಯರಾದ ತಾವು ತಿಳಿದಿರುವಿರೋ ಅದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಕಾತ್ಯಾಯನಿಯಿಂದ
ವಿಭಜನೆಮಾಡಿಸಿರಿ ||

ಬೃ. ಅ ೨. ಕಂಡಿಕೆ ೩.

ಸಾಹೋವಾಚಿ ಮೈತ್ರೇಯೀ ಯೇ ನಾಹಂ ನಾಮೃತಾ ಸ್ಯಾಂ ಕಿಮಹಂ ತೇನಕುರ್ಯಾಂ
ಯದೇವ ಭಗವಾನ್ ವೇದ ತದೇವ ಮೇ ಬ್ರೂಹೀತಿ || ೩ ||

ಯದ್ವಿಜ್ಞಾನಾಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ನಿಃಶೇಷಂ ವಿತ್ತಸಾಧನಮ್ ||
ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಮೀಪ್ಸತಿ ಭವಾಂಸ್ತದೇವ ವಸು ದೇಹಿ ಮೇ || ೬೧ ||

ಯಾವುದರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ದ್ರವ್ಯಸಾಧನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾವು ಸ್ವಾರಾಜ್ಯವನ್ನು
ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಿರೋ ಅದೇಧನವನ್ನು ನನಗೆ ಕೊಡಿ ||

ನಾಽಸದಿನಾರ್ಹನ್ತೋ ನ ಮಧ್ಯಂ ವಾ ಯಸ್ಯ ವಿತ್ತಸ್ಯ ವಿದ್ಯತೇ ||
ಭೋಗೇ ನ ಚ ಕ್ಷಯಂ ಯಾತಿ ತದೇವ ವಸು ದೀಯತಾಮ್ || ೬೨ ||

ಯಾವ ಧನಕ್ಕೆ ಆದಿಯೂ ಇಲ್ಲವೋ, ಅತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲವೋ, ಮಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲವೋ, ಭೋಗಪಟ್ಟರೂ
ಯಾವುದು ಕ್ಷಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದೇ ಧನವನ್ನು ತಾವು ಕೊಡೋಳಾವಾಗಲಿ ||

ಅನನ್ತವಿತ್ತೋ ಹಿ ಭವಾನನ್ತವದ್ವೀಯತೇ ಕುತಃ ||
ಅಸತಃ ಕೀದೃಶಂ ದಾನಂ ಸದೇವಾತಃ ಪ್ರದೀಯತಾಮ್ || ೬೩ ||

ನೀವು ನಾಶವಾಗದ ಧನವುಳ್ಳವರು, ನಾಶವಾಗುವ ಧನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೊಡುವಿರಿ ?
ಮಿಥ್ಯೆಯಾದ ವಸ್ತುವಿನ ದಾನವೆಂತಹದು ? ಅದರಿಂದ ಸತ್ಯವಾದದ್ದನ್ನೇ ಕೊಡಿ ||

“ಸಹೋವಾಚಿ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ -

ಸಂಸಾರಪುರುಷಾರ್ಥಭೋಯತೋ ನಾವೃತ್ತಿತಾತ್ಮನೇ ||
ಮುಕ್ತೈಕಸಾಧನಂ ಜ್ಞಾನಂ ದಾತುಂ ಶಕ್ಯಮಿದಂ ಮಯಾ || ೬೪ ||

ಅಮುಮುಕ್ತುತ್ವಮಾಶ್ಚಿ ಭವತ್ಯೈ ತತ್ತದಿತ್ತಮ್ ||
ಸಂಸಾರಾಚ್ಛೇದ್ವಿರಕ್ತಾಽಸಿ ಗೃಹಾಣಾನುತ್ತಮಾಮೃತಮ್ || ೬೫ ||

ಸಂಸಾರದ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಳದ ಅವಿರಕ್ತ ಚಿತ್ತರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷದ ಬಯಕೆಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕಿಸಿ ನಿನಗಾಗಿ ಆ ಧನವನ್ನು ಕೊಡಲು ಮೊದಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದೆನು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಳಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ತಮವಾದ (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು) ಅಮೃತವನ್ನು ಕೊಡುವೆನು, ತೆಗೆದುಕೊ

ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಯದುಚಿತಂ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರತಿಲೋಮಂ ನ ಭಾಷಸೇ ||
ಪೂರ್ವವತ್ತ್ವನುಕೂಲಂ ತ್ವಮಿದಾನೀಮಪಿ ಭಾಷಸೇ || ೬೬ ||

ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಯಾವುದು ಉಚಿತವಾದ ಮಾತು ಇದೆಯೋ, ಅದನ್ನೇ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿಯೇ ನೀನು ಈಗಲೂ ಮಾತನಾಡುತ್ತೀಯೆ, ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ, (ಅದರಿಂದಲೂ ನೀನು ಅರ್ಹಳಾಗಿದ್ದೀಯೆ) ||

ಮೋಕ್ಷಂ ಯಾನ್ತಂ ನರಂ ಸರ್ವೇ ಮುಞ್ವಂತಿ ಸಹಜಾ ಅಪಿ ||
ಅತಿಭಕ್ತಿತಯಾ ಮಾಂ ತ್ವಂ ಮೋಕ್ಷೇಽಪಿ ನ ಜಿಹಾಸಸಿ || ೬೭ ||

ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಅದರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋಗುವ ಪುರುಷನನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೂ ಸಹ ಎಲ್ಲರೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವರು, ಅದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಳಾದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಮಾತ್ರ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲೂ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ ||

ವಿಭಾಗಮಸಹನೀವ ಮದತಿಸ್ನೇಹಕಾರಣಾತ್ ||
ಮುಕ್ತಾವನುಯಿಯಾಸಿ ತ್ವಂ ಮದೈಕಾತ್ಮ್ಯಪರೀಪ್ಸಯಾ || ೬೮ ||

ಮತ್ತು ಆಸ್ತಿವಿಭಾಗವನ್ನು ಸಹಿಸದಿರುವಂತಿರುವವಳಾಗಿ ನನ್ನ ಮೇಲಿನ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ನೇಹನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲೂ ನನ್ನೊಡನೆ ಏಕಾತ್ಮತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ಬಯಸಿ ನನ್ನನ್ನು ನೀನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದುವೆ ||

ಅತಿಸ್ನೇಹಾಽಪಕೃಷ್ಟೋಮಾ ದೇಹಾರ್ಥಂ ಶಾಲಿನಃ ಶ್ರಿತಾ ||
ತ್ವಂ ತು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಕೃತ್ಸಂ ಮಾಮಾಪ್ತುಮಿಚ್ಛಸಿ || ೬೯ ||

ಮತ್ತು ನೀನು ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಗೃಹಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಿ, ಏಕೆಂದರೆ ಪಾರ್ವತಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಆಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳಾಗಿ ಈಶ್ವರನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇರಿದಳು, ನೀನಾದರೂ ಸರ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನನ್ನ ಆತ್ಮವನ್ನೇ ಸೇರಲು ಬಯಸಿರುವೆ ||

ಯತ ಏವಮತಸ್ತುಭ್ಯಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಸಾಧನಮ್ ||

ನಿದಿಧ್ಯಾಸ್ಯ ಚೇತೋಽತೋ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಸ್ಯ ತನ್ಮಮ

|| ೭೦ ||

ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಳಾಗಿರುವೆಯೋ, ಅದರಿಂದ ನಿನಗೋಸ್ಕರ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು, ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ನನ್ನ ಮಾತಿನ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರವಾಗಿ ಇರಿಸು ||

ವಿರಕ್ತನಲ್ಲದವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ -

ಆ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಸ್ಮಾತ್ಸಂಸಾರಾಚ್ಛದ್ಧೀರ್ನ ವಿರಜ್ಯತೇ ||

ಯಾವತ್ತಾವನ್ನ ವಿದ್ಯಾಯಾ ಅಧಿಕಾರೀ ಭವೇನ್ನರಃ

|| ೭೧ ||

ಶುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳಮಾನವನು (ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ) ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರ್ಯಂತರವಿರುವ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟರಪರ್ಯಂತರ ವಿರಕ್ತನಾಗದೆ ಇರುವನೋ, ಅಷ್ಟರವರೆಗೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ ||

ವೈರಾಗ್ಯಹೇತಾವಪ್ಯಸ್ತಿನಿಕ್ಶೋ ಧರ್ಮಾದಿಹೇತುತಃ ||

ಯತೋಽತಃ ಕರ್ಮಶುದ್ಧಾತ್ಮಾ ಭವಾದಸ್ಯಾದ್ವಿರಜ್ಯತೇ

|| ೭೨ ||

ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾದಿಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಅನುರಕ್ತನಾಗುವೆನು, ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧವಾದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನೇ ಈ ಸಂಸಾರದಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ||

‘ನವಾ ಅತೀ ಪತ್ಯುಃ ಕಾಮಾಯ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನು ?

ವೈರಾಗ್ಯಹೇತೂನ್ಮಂಸಾರೇ ತಸ್ಯಾದ್ಯತ್ನಾದಿಯಂ ಶ್ರುತಿಃ ||

ನ ವಾ ಅರ ಇತಿ ಹ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ವಕ್ತುಂ ಸಮುಪಚಕ್ರಮೇ

|| ೭೩ ||

‘ನವಾ ಅರೇ ಪತ್ಯುಃ ಕಾಮಾಯ ಇತ್ಯಾದಿವಚನದಿಂದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಆರಂಭಿಸಿದೆ ||

ಸಂಸಾರನಿಃ ಸಾರವೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ವೈರಾಗ್ಯಬರುವುದಾದರೆ ಕರ್ಮಗಳು ಹೇಗೆ ? ಶುದ್ಧ ಕಾರಕವಾಗುವುವು ?

ಯಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪರಾ ಸಕ್ತಿಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ನಿರಾದರಮ್ ||

ಕರ್ಮ ಕೃತ್ವಾ ಪರಂ ಯತ್ನಾದನ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಯತೇ ಫಲಮ್

|| ೭೪ ||

ಯಾವ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಸಕ್ತಿ (ರಾಗಿ)ವಿರುವುದೋ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅದರವನ್ನು ತೋರಿಸದೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕ ಆಚರಿಸಿ ಬೇರೆಯಾದ ಜ್ಞಾನದ ಫಲವನ್ನು ಬಯಸುವನು ||

ನಿತ್ಯಾದಿಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದವರಿಗೂ ವಿವಿಧಿಷೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ

ಕಿಮಿಕ್ಷೋ ರಸಮಾಪ್ನೋತಿ ಯತ್ನಾನ್ನಿಷ್ಟೇಡಯನ್ನ ನಾ

|| ೭೫ ||

ತೀವ್ರದುಃಖೋದ್ಭವೋ ಬುದ್ಧೌ ಸಂಸ್ಕಾರೋ ಯಾವದೇವ ತು ||

ತದ್ವಿಪಕ್ಷಃ ಸುಖಂ ತಾವದಲ್ಪಂ ತತ್ಸಂಕ್ಷಯೇ ಕ್ಷಯಃ

|| ೭೬ ||

ಪ್ರಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕಬ್ಬನ್ನು ನಿಂಡುವ ಮನುಷ್ಯನು ಕಬ್ಬಿನ ರಸವನ್ನು (ಹಾಲನ್ನು) ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲವೇನು ? ಪಡೆದೇ ಪಡೆಯುವನು^೧. ತೀವ್ರದುಃಖದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಹುಟ್ಟುವ ಪರ್ಯಂತರವೂ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸುಖವು ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವುದು, ಅದುನಾಶವಾದರೆ ಇದೂ ನಾಶವಾಗುವುದು (ಅದರಿಂದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಸಾರತೆ ಬುದ್ಧಿಹುಟ್ಟಿ ವೈರಾಗ್ಯವು ಬರುವುದು) ||
ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಇರುವುದು -

ಶೀತಮಲ್ಪಂ ಸುಖಂ ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ತಾಪೋಽಲ್ಪಃ ಶಿಶಿರೇ ಸುಖಮ್ ||

ತದೇವ ದುಃಖಕ್ಕದ್ಭೂರಿ ತದ್ಧೇತ್ಯೋರನವಸ್ಥಿತೇಃ

|| ೭೭ ||

ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯವು ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖಕರ, ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾಪವು ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖಕರ, ಅದೇ ಶೀತವು ಹೆಚ್ಚಿನ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದು, ಅದರ ಕಾರಣಗಳು ನಿಯತವಾಗಿ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ರೀತಿವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಳ್ಳುವುದು.

ಶಬ್ದೋಽಸ್ತಿ ನ ಪ್ರಿಯಃ ಕಶ್ಚಿದಪ್ರಿಯೋ ವಾ ಸ್ವತಸ್ತಥಾ ||

ರಕ್ತದ್ವಿಷ್ಟಮನೋ ಹೇತುಃ ಶಬ್ದಾದ್ಯರ್ಥೇ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೇ

|| ೭೮ ||

^೧ಹಾಗೆಯೇ ಈಶ್ವರಾರ್ಪಣವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮಾನವನು ಇಹದಲ್ಲೂ ಪರದಲ್ಲೂ ಕರ್ಮದ ಫಲವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು, ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಮುಮುಕ್ಷುವಾಗುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಮತ್ತು ಶಬ್ದವು ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಯಾವುದೊಂದೂ ಪ್ರಿಯವಾಗಿಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳು ಪ್ರಿಯವಾಗುವುದಕ್ಕೂ ಅಪ್ರಿಯವಾಗುವುದಕ್ಕೂ ರಾಗರಿಂದ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸೇ ಕಾರಣವು ||
ವಸ್ತುತಃ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅನಾತ್ಮವೆಲ್ಲವೂ ಅಪ್ರಿಯವೇ ? ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ

ಸ್ವತೋಽಖಿಲೋಽಪ್ರಿಯೋಽನಾತ್ಮಾ ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞೋಹೈಕಹೇತುತಃ ||

ಪ್ರತ್ಯಗಾಹ್ಲಾದಕಾರಿತ್ವಾದಪ್ರಿಯೋಽಪಿ ಪ್ರಿಯೋ ಮತಃ

|| ೭೯ ||

೧ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನಾತ್ಮವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಆಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಿಯವೇ, ಆದರೂ ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಆನಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದು ||

ಜಾಯಾದಿರಪ್ರಿಯಃ ಸರ್ವಃ ಸ್ವತ ಆದ್ಯನ್ತದುಃಖಕೃತ್ ||

ತದ್ಧೇತೋರಾತ್ಮನಃ ಪ್ರೀತೇರ್ಜಾಯಾದಿಃ ಪ್ರಿಯ ಉಚ್ಯತೇ

|| ೮೦ ||

ಹೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾದವರು ಪ್ರಿಯವಾದವರಲ್ಲ, ಎಲ್ಲರೂ ತಾನೇ ಮೊದಲು, ಕೊನೆ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ದುಃಖವನ್ನಂಟು ಮಾಡುವರು, ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯತ್ವವಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಹೆಂಡತಿಮೊದಲಾದವು ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಹೇಳುವುದಷ್ಟೆ ||

ನ ಕಸ್ಯಾಂಚಿದವಸ್ಥಾಯಾಮಾತ್ಮಾ ಲೋಕೇಽಪ್ರಿಯೋ ಮತಃ ||

ಪ್ರಿಯೋಽಪ್ರಿಯಶ್ಚ ಜಾಯಾದಿರ್ಯಥಾಽನಾತ್ಮಾ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ

|| ೮೧ ||

ಯಾವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಅಪ್ರಿಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅನಾತ್ಮವಾದ ಹೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾದವರು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಿಯವೂ ಅಪ್ರಿಯವೂ ಆಗುವುದು ||

ಸ್ವತ ಏವಾಪ್ರಿಯೋಽನಾತ್ಮಾ ಹ್ಯಾತ್ಮಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಸಾಧನಾತ್ ||

ಜಾಯಾದಿಃ ಸ್ಯಾತ್ತ್ರಿಯೋ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಬನ್ಧಕ್ಯಾಃ ಕಾಮುಕೋ ಯಥಾ

|| ೮೨ ||

ಹೇಗೆಂದರೆ ? ಅನಾತ್ಮವಾದ ಹೆಂಡತಿ ಮೊದಲಾದವು ತಾನು ಅಪ್ರಿಯವಾದರೂ ಆತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿ (ಸಂತೋಷವನ್ನು) ಎಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಗೌಣವಾಗಿ ಪ್ರಿಯವಾಗುವವು, ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಕಾಮುಕನು ಪ್ರಿಯ ಎಂಬುವಂತೆ ||

ನಿರ್ಹೈತುಕೇ ಸ್ವತಃ ಪ್ರೀತಿರಾತ್ಮನೈವ ಯತಸ್ತತಃ ||

ಭಾಕ್ತಂ ಪ್ರಿಯಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಮುಪಾಶ್ರಯೇತ್

|| ೮೩ ||

ಏನೊಂದು ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲದೆ ಅಕೃತಿಮವಾದ ಪ್ರೀತಿಯು ಸ್ವತಃ ಆತ್ಮನಲ್ಲೇ ಇರುವುದು, ಅದರಿಂದ ಗೌಣವಾದ ಪ್ರಿಯವಸ್ತುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಕ್ಯಪ್ರಿಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕು ||

ಕ್ಷಯಾನ್ತಾ ನಿಚಯಾಃ ಸರ್ವೇ ಪತನಾನ್ತಾಃ ಸಮುಚ್ಛಯಾಃ ||
ಸಂಯೋಗಾ ವಿಪ್ರಯೋಗಾನ್ತಾ ಮರಣಾನ್ತಂ ಚ ಜೀವಿತಮ್ || ೮೪ ||

ಎಲ್ಲಾ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಳೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಕ್ಷಯಿಸುವವು, ಎಲ್ಲಾ ಏರಿಕೆಗಳೂ (ಮೇಲಿನ ಪದವಿಗಳಿಗೆ ಏರುವುದ ಸಹ) ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದಕ್ಕೆ ಇರುವವು ಎಲ್ಲಾ ಸಂಬಂಧಗಳೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವವು, ಬದುಕೂ ಸಹ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮರಣದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುವುದು- ಎಂದು ವೇದವ್ಯಾಸದ ವಚನ ವಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವೇ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ.

ನ ತದಸ್ತಿ ಸುಖಂ ಲೋಕೇ ಯನ್ನ ದುಃಖಕರಂ ಭವೇತ್ ||
ತದಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿವಿಚ್ಛೇದಕ್ಷಯೇಷ್ಟಸುಖಕೃದ್ಯತಃ || ೮೫ ||

ಮತ್ತು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದುಃಖವನ್ನುಂಟು ಮಾಡದ ಸುಖವೇ ಇಲ್ಲ, ಹೇಗೆಂದರೆ ಸುಖವು ಲಭಿಸದಿರುವಾಗಲೂ ಅಥವಾ ಅದು ತಪ್ಪಿಹೋದಾಗಲೂ, ನಾಶವಾದಾಗಲೂ ದುಃಖವನ್ನೇ ಕೊಡುವುದು. ಅದರಿಂದ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡದ ಸುಖವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ ||

ಏವಂ ಚೇತ್ಸಾಧನೋದ್ಯುತಂ ಯಾವತ್ಕಿಂಚಿತ್ಸುಖಂ ಮತಮ್ ||
ತನ್ನಿಃಶೇಷಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಸುಖಮಾತ್ಮನಿಕಂ ಶ್ರಯೇತ್ || ೮೬ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಬರುವ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಸುಖವಿದ್ದರೂ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕು ||

ಸಾಂಸಾರಿಕಸುಖಸ್ಯಾಸ್ಯ ದುಃಖತ್ವಾದುಕ್ತಹೇತುತಃ ||
ನಿಷ್ಕಷ್ಯಾತಸ್ತತಃ ಪ್ರೀತಿಂ ಪ್ರತೀಚ್ಛೇವ ನಿವೇಶಯೇತ್ || ೮೭ ||

ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಸುಖವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ದುಃಖಕರವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಎಳತಂದು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಇಡಬೇಕು ಅಥವಾ ಇರಿಸಬೇಕು ||

ಪತಿಜಾಯಾದಿಗಳು ನಿಜವಾದುವುಗಳಲ್ಲ -

ಸ್ವಜಿ ದಕ್ಷಾದಯೋ ಯದ್ವತ್ಪ್ರಜಾನ್ಲೇಕಹೇತುಕಾಃ ||
ಪತಿಜಾಯಾಸುತಾದ್ಯೇವಂ ಪ್ರತ್ಯಗಜಾನ್ಲೇಕಹೇತುಜಮ್ || ೮೮ ||

ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ - ಕಾಣುವದಂಡಾದಿಗಳು ಹಗ್ಗದ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬಕಾರಣದಿಂದ ಹೇಗೆ
ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವವೂ, ಹಾಗೆಯೇ, ನಮ್ಮ ಪತಿ ಭಾರ್ಯೆ, ಪುತ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳೂ ಸಹ
ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಜ್ಞಾನ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವವು ||

ಸರ್ವಾನರ್ಥನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಸರ್ವಾಹ್ಲಾದಾಪ್ತಿರೇವ ಚ ||

ಪ್ರತೀಚಿ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಾಚ್ಛೇತ್ತದನ್ಯತ್ಪ್ರಾರ್ಥತೇ ಕಥಮ್

|| ೮೯ ||

ಸಕಲ ದುಃಖಗಳನಾಶವೂ, ಎಲ್ಲಾ ಆನಂದ ಲಾಭವೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೊಂದರಿಂದಲೇ
ಆಗುವುದಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾದುದನ್ನು ಏಕೆ ? ಬೇಡುತ್ತಾರೆ ? ||

ಯಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಹೃದ್ವಿಶೋಷಿ ಪ್ರಿಯಾಯತೇ ||

ಪ್ರಿಯೋಽಪ್ಯಪ್ರಿಯತಾಂ ಯಾತಿ ಯಸ್ಯ ಸಂಗತಿಕಾರಣಾತ್

|| ೯೦ ||

ಯಾವುದರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅಪ್ರಿಯವಾದದ್ದೂ ಪ್ರಿಯವಾದದಂತೆ
ಆಗುವುದೋ, ಯಾವುದರ ಸಂಬಂಧನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದೂ ಅಪ್ರಿಯವಾಗುವುದೋ
ಅಂತಹ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾವುದನ್ನು ಬೇಡುವುದು ? ||

ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅನುಭವವೇ ಪ್ರಮಾಣ -

ದೃಷ್ಟ್ವಾನುಭವತಸ್ತತ್ತ್ವ ಮಾತ್ಮಾನಾತ್ಮಪದಾರ್ಥಯೋಃ ||

ಉಪಾದಿತ್ವಾ ಜಿಹಾಸಾ ಚ ತತ್ಕೃತ್ಯವಾನುಪಾಲ್ಯತಾಮ್

|| ೯೧ ||

ಅದರಿಂದ ಅನುಭವದಿಂದಲೇ ಅತ್ಮಅನಾತ್ಮ ಪದಾರ್ಥಗಳ ತತ್ವವನ್ನು ಕಂಡು,
ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೂ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೂ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಉಂಟಾಗುವುದು, ಅವುಗಳ
ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾದಿಂದಲೇ ಈ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೆಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದದ್ದು ||

ನಾನಾಪ್ರಾಕಾರ ಆಸಜ್ಞೋ ವಿಷಕ್ತೋ ಯೋಽಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯತಃ ||

ಯಥೋಕ್ತಕಾರಣಾತ್ಸರ್ವಂ ಪ್ರತೀಚ್ಛೇವ ನಿವೇಶಯೇತ್

|| ೯೨ ||

ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಬಗೆಯಾಗಿ ಆಸಕ್ತಿ (ಪ್ರೀತಿ) ಯಾವುದು ಇರುವುದೋ
ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲೇ ಇರಿಸಬೇಕು ||

ನರಕಾದಿವ ನಿರ್ವಿಣ್ಣೋ ಯಾವನ್ನಾಽಽಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನರಃ ||

ನ ತಾವದಧಿಕಾರೋಽಸ್ತಿ ಕೈವಲ್ಯಜ್ಞಾನವತ್ಕನಿ

|| ೯೩ ||

ಎಷ್ಟರ ಪರ್ಯಂತರ ಮಾನವನು ನರಕವನ್ನು ನೋಡಿ ಬೇಸರಪಡುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಭಿನ್ನವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಬೇಸರ ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ವಿರಕ್ತನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅದುವರೆಗೂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ ||

ಸರ್ವಾಸಂಖ್ಯಾವಿನಿರ್ಮುಕ್ತೋ ಮೋಕ್ಷಮಾತ್ರಪ್ರಯೋಜನಃ ||
ಅತೋಽಧಿಕೃಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಗಾನ್ಮೋಕ್ಷತೌ ನ ರಾಗವಾನ್ || ೯೪ ||

ಅದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಾಗದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವನೂ (ವಿರಕ್ತನಾದವನೂ) ಮೋಕ್ಷವೊಂದೇ ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಆಗಿರುವ ನರನು ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುವನು ++

ಆತ್ಮಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧೇಃ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರತ್ಯವಾಽಽತ್ಮಾನುಭೂತಿತಃ ||
ಇತಿ ಪ್ರಮೇಯನಿರ್ದೇಶೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರಮಾ || ೯೫ ||

“ಆತ್ಮಾನಾ ಅರೇದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವೆಂದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೆ ಆಗುವುದು, ಅದರಲ್ಲೇ ತನ್ನ ಅನುಭವವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೇ ಅದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ, ‘ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದರ ನಿಜವಾಳ ಜ್ಞಾನ (ಅನುಭವ)ವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ||

ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ವಿಧಿವಾದಿಯ ಮತ -

ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿರಿಯಂ ತಾವತ್ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜಾಯತೇ ಸ್ವತಃ ||
ಅಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ಸೈವಾತೋ ಧೀರ್ವಿಧೀಯತೇ || ೯೬ ||

ಲೋಕಸಿದ್ಧ ಆತ್ಮ ಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಾನಾಗಿಯೇ ಆಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾತವಾದ ‘ಸರ್ವಮಾತ್ಮ’ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮನೇ ಎಂಬುವ ಜ್ಞಾನವು ಇದರಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ||

ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯ ಮಾತು

ದ್ರಷ್ಟದ್ರಷ್ಟವ್ಯಯೋರ್ಭೇದೇ ಸತ್ಯೇವಂ ಧೀರ್ವಿಧೀಯತೇ ||
ನಿಯೋಜ್ಯವಿಷಯಾಭೇದೇ ಘಟತೇ ನ ವಿಧೀರ್ಯತಃ || ೯೭ ||

ದ್ರಷ್ಟು-ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿ-ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಇವುಗಳಿಗೆ ಭೇದವು ಇದ್ದರೇನೆಯೇ ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಧಿಸಬಹುದು, ನಿಯೋಜ್ಯ (ನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವ ಪುರುಷ) ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳೊಡನೆ ದ್ರಷ್ಟುವಿಗೆ (ಸಾಕ್ಷಿಚೇತನಕ್ಕೇ) ಅಭೇದವೇ ಅದರ ವಿಧಿಯು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ||

ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿದರೆ ಭೇದವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಶ್ರುತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ

ಉತ್ತರೋತ್ತರಭೂಯಾಂಸಿ ನಾಮಾದೀನಿ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ ||

ಉಪನ್ಯಾಸತತ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಂ ತತ್ತತ್ವಂ ಪ್ರಾಬ್ರವೀಚ್ಛತಿ:

|| ೯೮ ||

ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಸ್ತುಗಳೆಂದು ಸಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕರ್ಮವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಿ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಆತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವೆಂಬುವ ಅವುಗಳ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ||

ಭೂವ್ಯಶ್ಚ ಲಕ್ಷಣಂ ಚಕ್ರೇ ಯತ್ರ ನಾನ್ಯದಿತಿ ಸ್ವಯಮ್ ||

ಅಥ ಯತ್ರೇತಿ ಚಾಲ್ಪಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಾನ್ತಸ್ಯ ಚ ಲಕ್ಷಣಮ್

|| ೯೯ ||

ದೊಡ್ಡ - ವಸ್ತುವಿನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು “ಯತ್ರನಾನ್ಯತ್”^೧ ಪಶ್ಯತಿ ನಾನ್ಯಚ್ಛೋತಿ ನಾನ್ಯ ದ್ವಿಜಾನಾತಿ ಸಭೂಮಾ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ, ಹಾಗೂ ಅನಂತರವೆ “ಅಥ^೨ಯತ್ರಾನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತಿ ಅನ್ಯಚ್ಛೋತಿ ಅನ್ಯದ್ವಿಜಾನಾತಿ ತದಲ್ಪಮ್” ಎಂದು ಸಣ್ಣ ವಸ್ತುವಿನ ನಾಮದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಪ್ರಾಣ ಪರ್ಯಂತರವಿರುವ ವಸ್ತುವಿನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ||

ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಇದೆ,

ಅಥಾತ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ಹೃಹಮೇವೇತಿ ನಿಶ್ಚಿತೇ: ||

ನಿಷಿಧ್ಯಾನಾತ್ಮರೂಪಂ ಯತ್ತತೋಽಹಂಕಾರನಿಹೃತಿ:

|| ೧೦೦ ||

ಆತ್ಮೈವೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇನ ಪೂರ್ಣಬ್ರಹ್ಮಾವಬೋಧಿನಾ ||

ನಾವಿದ್ವಸ್ತಂ ತತೋಽತೋಽಸ್ತಿ ನ ಚ ಜ್ಞಾನಮನುತ್ಥಿತಮ್

|| ೧೦೧ ||

ನಾನಿವೃತ್ತಸ್ತಥಾಽನರ್ಥೋ ನಾನವಾಪ್ತಂ ಸುಖಂ ತಥಾ ||

ಕಾರ್ಯಚ್ಛೇಯಸಮಾಪ್ತಿ: ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರತ್ಯಗ್ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಬೋಧತ:

|| ೧೦೨ ||

‘^೧ ಅಥಾತೋಽಹಂಕಾರಾದೇಶ:’ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ^೨ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ತಾನೇ ಎಂದು ಅಹಂಕಾರ ಮಾತ್ರವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನಾತ್ಮರೂಪವು ಯಾವುದುಂಟೋ

೨

೩

^೧ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ಬಂದಿವೆ-(ಛಾಂ, ಅ.೭ - ೨೫ ಖಂಡ) “ಸ ಏವಾಧಸ್ತಾತ್ ಸ ಉಪರಿಷ್ಠಾತ್ ಸ ಪಶ್ಚಾತ್ ಅಥಾತೋಽಹಂಕಾರಾದೇಶ ಏವ ಅಹಮೇವಾಧಸ್ತಾತ್ ಅಹಮುಪರಿಷ್ಠಾತ್ ಅಹಂ ಪಶ್ಚಾತ್ ಅಹಂ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಅಹಂ ದಕ್ಷಿಣತೋಽಹ ಮುತ್ತರತೋಽಹಮೇ ವೇದಃ ಸರ್ವಮಿತಿ” “ಅಥಾತ ಆತ್ಮಾದೇಶ ಏವ ಆತ್ಮೈವಾಧಸ್ತಾತ್ ಆತ್ಮೋಪರಿಷ್ಠಾತ್ ಆತ್ಮಾಪಶ್ಚಾತ್ ಆತ್ಮಾಪುರಸ್ತಾತ್ ಆತ್ಮಾದಕ್ಷಿಣತಃ ಆತ್ಮೋತ್ತರತಃ ಆತ್ಮೈವೇದಂ ಸರ್ವಮಿತಿ”

ಅದನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿ “ಅಥಾತ ಆತ್ಮಾದೇಶಃ” “ಆತ್ಮೈವಾಧಸ್ತಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿರುವುದು, ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ನಾಶವಾಗದಿರುವ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಹುಟ್ಟದಿರುವ ಜ್ಞಾನವೂ ಇಲ್ಲ, ನಾಶವಾಗದಿರುವ ಅನರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲ, ಪಡೆಯದಿರುವ ಆನಂದವೇ ಇಲ್ಲ, ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯವೂ, ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದೆಲ್ಲವೂ ಮುಗಿದಿರುವುದು, ಸಮಸ್ತಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ಲಭಿಸಿಯೇ ಇರುವುದು ||

ಸರ್ವಾಸೂಪನಿಷತ್ಪ್ರೇವಂ ಪ್ರಮಾತ್ರಾದೇರನಾತ್ಮನಃ ||

ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾತ್ಮೈಕಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಂ ಶ್ರೂಯತೇ ಸೋಪಪತ್ತಿಕಮ್

|| ೧೦೩ ||

ಇದೇರೀತಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಮಾತ್ರಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳ ನಿಜ ತತ್ವವು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮವೊಂದೇ ಎಂದು ಯುಕ್ತಿ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಇಹಾಪಿ ನೇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರತೀಚೋಽತತ್ವಭಾವಕಮ್ ||

ವ್ಯುತ್ಥಾಪಿತಮನೂದ್ಯಾಽಹ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೇತಿ ನಃ ಶ್ರುತಿಃ

|| ೧೦೪ ||

ಇಲ್ಲಿಯೂ ‘ನೇತಿ ನೇತಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಂದ ಅದರ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅನಾತ್ಮವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮೂಲಕ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದನ್ನು ಅನುವಾಡ ಮಾಡಿಯೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಆತ್ಮವೆಂದು ನಮಗೆ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿರುವುದು ||

“ಸರ್ವ ಮಾತ್ಮಾ” ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ -

ಭಾವಾಭಾವಾತ್ಮನಾ ಸ್ಥಾನಂ ನ ನಿಷೇಧ್ಯಸ್ಯ ವಸ್ತುನಃ ||

ಯತೋಽತಃ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವ ಪ್ರಾಬ್ರವೀಚ್ಛುತಿರಜ್ಞಸಾ

|| ೧೦೫ ||

ಭಾವ ಮತ್ತು ಅಭಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸ್ಥಿತಿಯಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮವೇ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು ||

ನಾವ್ಯುತ್ಥಿತಮನಾಃ ಕಶ್ಚಿತ್ತ್ರತೀಚೋಽನ್ಯತ್ವಪಶ್ಯತಿ ||

ವ್ಯುತ್ಥಿತಾತ್ಮಾಽಪಿ ಚಾಽಽನ್ಯಾನ್ಯಂ ಪಶ್ಯನ್ನೇವಾನ್ಯದೀಕ್ಷತೇ

|| ೧೦೬ ||

ಮತ್ತು^೧ ಮನಸ್ಸು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳದೆಬಿಡುವವನು (ಅಂದರೆ ಅಹಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರಿಯದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು) ಯಾರೂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸು

^೧ ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಅಹಂಕಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ಆವಾಗ ಮನಸ್ಸು ಏಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ

ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ತೋರುವವನೂ ಆತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವುಗೆಲೂ ಬೇರೆಯೊಂದನ್ನು ಕಾಣುವನು || ಅದರಿಂದ ಯಾರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಜ್ಞಾನ ವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ?

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಯತ್ರ ಕರ್ತುಃ ಸ್ವಾತ್ಮತ್ರ ಕರ್ತಾ ನಿಯುಜ್ಯತೇ ||

¹ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮಾತ್ಮನಾತ್ಮವಿವೇಚನೇ

|| ೧೦೭ ||

ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುವದೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವನ್ನು ನಿಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು, ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಆತ್ಮ, ಅನಾತ್ಮಗಳ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯು ಇರುವುದು.

ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಅದರ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಗುವಾಗ ವಿಧಿ ಏತಕ್ಕೆ ? ಎಂದರೆ -

ವಚೋರ್ಥಪ್ರತಿಬೋಧಸ್ಯ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮೇವ ತು ||

ಯತೋಽನ್ತರಾಯಸ್ತದಾನ್ ತೇನ ತತ್ರ ನಿಯುಜ್ಯತೇ

|| ೧೦೮ ||

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಥ ಅಜ್ಞಾನವೇ ವಿಘ್ನ ಪ್ರತಿ ಬಂಧಕವು, ಅದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಆ ಪದಾರ್ಥ ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲಿ ಆ ವಿಧಿಯಿಂದ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಡುವುದು ||

ಏವಂ ಜ್ಞಾತಪದಾರ್ಥಃ ಸನ್ಯಥಾ ಪೂರ್ವಮವಾದಿಷಮ್ ||

ಬ್ರಹ್ಮ ವಾ ಇದಮಿತ್ಯತ್ರ ನ್ಯಾಯೇನೈಕಾತ್ಮ್ಯಾಯಾನಾ

|| ೧೦೯ ||

ನಿರನ್ತರಾಯೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ ವಾಕ್ಯಾದೇವಾವಗಚ್ಛತಿ ||

ಅವ್ಯಾವೃತ್ತಾನನುಗತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಸಮೀಕ್ಷಣಾತ್

|| ೧೧೦ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಏಕಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ನ್ಯಾಯದಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮವಾ ಇದಮಗ್ರಾಸೀತ್' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದೆ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವನು, ಹೇಗೆಂದರೆ :- ವಿಶೇಷರೂಪವಾಗಿಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ತತ್ವವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿಯುವ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯುವನು ||

ದರ್ಥ, ಈ ರೀತಿ ಇರುವ ಸುಪ್ತ ಚಿತ್ತನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಚೇತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಏನೂ ಆವಾಗತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ಅಹಂ ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಎರಡನೆ ವಸ್ತು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ, ಅಹಂ ಎಂದು ತೋರುವ ಜಾಗರ, ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮನು ಮಿಶ್ರವಾಗಿ ಅಹಂ ಎಂದು ತೋರಿದರೂ ಎರಡನೆ ಶರೀರಾದಿಗಳು ಕಣುವವು, ಹೀಗಿರುವಾಗ ಲೆಕ್ಕವಾದ ಆತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಈ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗುವುದು ಅದರಿಂದ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ವಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ತೋರುವ ವಿಧಿಯು ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ||

¹ಅನ್ವಯ

ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯಾಕಾರದ ಸಂಮತಿಯೂ ಇದೆ -

ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಜ್ಞವಿಜ್ಞಾನಂ^೧ ವಾಕ್ಯಾದೇವಾಜ್ಞಸಾ ಭವೇತ್ ||
ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಚ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ತಿಪೂರ್ವಕಮ್ || ೧೧೧ ||

ಅನ್ವಯವೃತ್ತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಪದಾರ್ಥಃ ಸ್ವರ್ಯತೇ ಧ್ರುವಮ್ ||
ಏವಂ ನಿರ್ದುಃಖಮಾತ್ಮಾನಮಕ್ರಿಯಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ || ೧೧೨ ||

(ಹೀಗೇಂದು ಭಗವತ್ಪಾದರು ಉಪದೇಶ ಸಾಹಸ್ರಿ ತತ್ವಮಸಿ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ)

ಅರ್ಥ:- ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ತಾನು ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವು ಪದಾರ್ಥಸ್ಮರಣೆಯ ಮೂಲಕವಾಗುವುದು, ಹೇಗೆ ? ಅನ್ವಯ ವೃತ್ತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಪದಾರ್ಥದ-ಸ್ಮರಣೆಯು ಆಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ದುಃಖವೇನು- ಇಲ್ಲ ಕ್ರಿಯಾ ಶೂನ್ಯನಾದ ಶುದ್ಧಾತ್ಮನನ್ನು ಪಡೆಯುವನು ||

ಬೃ - ಅ ೨, ಬ್ರಾ. ೪. ವಾರ್ತಿಕ ೧-೧೧೨ ಕೊನೆ.

^೧‘ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವತಿ ನಾನ್ಯತಃ’ ಎಂದು ಉಪದೇಶ ಸಾಹಸ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಠವಿದೆ.